

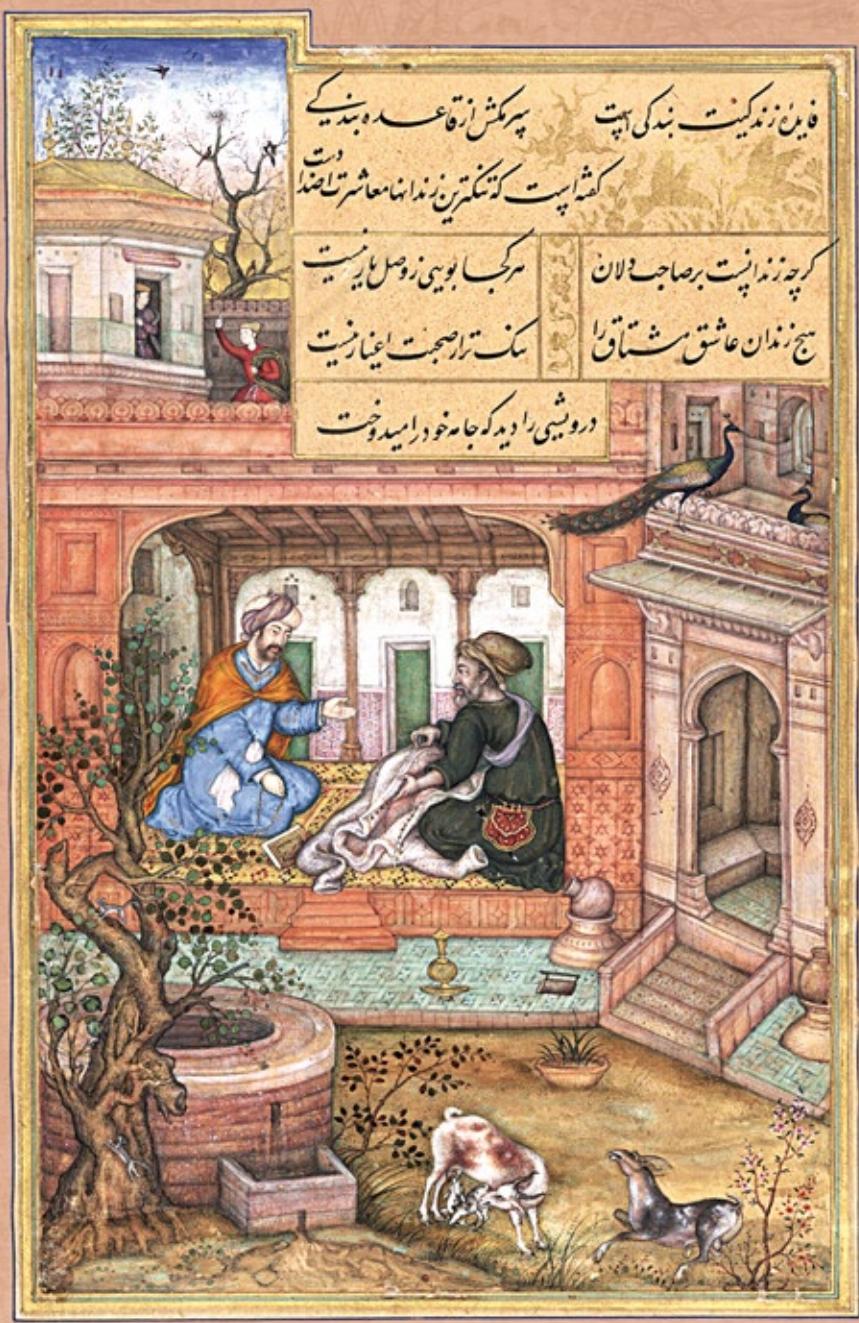

گزارش

فصلنامه اطلاع‌رسانی در حوزهٔ نقد و تصحیح متون، نسخه‌شناسی و ایران‌شناسی

دوره سوم، سال پنجم، شماره سوم و چهارم، پاییز - زمستان ۱۳۹۹ [انتشار: بهار ۱۴۰۱]

رسنی: بجز از روحه غافلگاهی • رساله‌ای دربارهٔ کلکسیت و آثار ایرانی / مراد و لطف رسانی معمولی همانی • یک داشتال عاشقانه دور از انتظار / از زبان می‌پندارد انساب خودروشاه / لطف اینی / رسیده شکوه مدنی • انسانیت کازرونی و درویش‌های انسانی در آنطوری / خواه که عیوب / رساله‌ای دربارهٔ کلکسیت و آثار ایرانی / این اینی / رسیده شکوه مدنی • دوستی خاله / خوش / سید احمد رضا طباطبائی • پیاض صائب / سید همیر حسین شکوه • استبداد آنی بر مقلمه کلکسیت / نویسنده از هزار کتاب صوفیان / خادم عالمی • دوستی خاله / خوش / سید احمد رضا طباطبائی • آگاهی‌هایی درگز اشاعر «گهواره ناگور داشت بهجی» و خالدان او / حیدرها مهدوی مدنی • برسی یک اشعار در شعر حسینی مکملان قدمی با مکملان صدقی؟ اورنی بر شاه کی ای / معدن‌دانی خاله • برسی یک اشعار اکشناف کلکسیت / نویسنده از هزار کتاب صوفیان / خاله / خوش / سید احمد رضا طباطبائی • برسی اینی از فرقی سیستانی بر اساس جنگی بمحی توپن / چهله نادر • زیر روزی می‌شترین: میر اکشناف کلکسیت / نویسنده از هزار کتاب صوفیان / خاله / خوش / سید احمد رضا طباطبائی • رشته شناسی پنهانی کی کند؟ (۱۱) (این اتفاق و مصوب پارسی در استاد آرامی پاسنیان / والر بودنیزی / زرده) • آنچه در متن و مطلع غمغای (۳۶) آندر احمد جوپنیا / نظریه‌سازی • تاریخی دربارهٔ «سین زمی» و «شین زمی» / علی‌التفصیل • چند - چند / سید رسلان

فهرست

سرخن	
چرا از ترجمه غافلیم؟.....	۴-۳
جستار	
رسالهای درباره سرگذشت و آثار ارسسطو / مروان راشد؛ ترجمه: حسین معصومی همدانی	۸-۵
یک داستان عاشقانه دور از انتظار؛ ارزیابی مجلد انتساب خسرو نامه / آستان اولی؛ ترجمه: شکوفه میدی ۹-۳۳	
ابوساحق کازرونی و درویش‌های اسحاقی در آناتولی / فؤاد کوپروولی؛ ترجمه به آلمانی؛ پ. ویک؛ ترجمه از آلمانی به ترکی: جمال کوپروولی؛ ترجمه به فارسی: حجت فخری	۳۴-۴۰
نسخه‌ای نویافته از هزار حکایت صوفیان / حامد خاتمی‌پور	۴۱-۵۰
دostی خاله خرسه / سید احمد رضا قائم مقامی	۵۱-۵۵
بیاض صائب / سید جعفر حسینی اشکوری	۵۶-۵۹
استدرآکاتی بر مقامه چاپ عکسی سیستان / حمیدرضا (بابک) سلمانی	۶۰-۶۶
آگاهی‌ایی دیگر از شاعر «ز گهواره تا گور دانش بچوی» و خاندان او / حمیدرضا فهمند سعدی	۶۷-۷۲
بررسی اشعار دو شمس حاجی در مجموعه طایف و سفنه طایف / محسن شیری صحنی	۷۳-۷۵
مکتوبات قدیم یا مکتوبات صدی؟ (درنگی برنام پکاشر) / محمدصادق خاتمی	۷۶-۷۸
بررسی یک اختلال: جای خالی عنوان «عروش الدین» در لباب الالب / سارا سلیمانی کشکولی	۷۹-۸۰
بررسی ایاتی از فرخی سیستانی بر اساس جنگ یحیی توفیق / کیامهر نامور	۸۱-۸۷
زیر ردای مستشرقین: مسیر اکتشاف نسخه‌های سفرنامه ابن بطوطه / ریحانه بهبودی	۸۸-۹۵
نقد بررسی	
اعیت فهیست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه کنگره (آمریکا) از دیدگاه شبیقه‌قاره / عارف نوشاط	۹۶-۹۸
نکاتی درباره تصحیح تازه فرامزنامه کوچک و سرایندۀ زمان نظم آن / سجاد آیدنلو	۹۹-۱۱۳
ترجمه یا مرجمه؟ (توضیحاتی درباره پژوهشی در طبائع المجنون) / یوسف الهادی؛ ترجمه: سلمان ساکت	۱۱۴-۱۲۲
مالحظاتی در متن تصحیح شده عجایب الدنيا / سید رضا موسوی هفتاد؛ رادمان رسولی هربانی	۱۲۴-۱۴۵
پژوهش پلی دیابتیت	
ریشه‌شناس چه می‌کند؟ (۱۲) (یک لقب و منصب پارسی در استاد آرامی باستان) / والتر برونو هینینگ؛ ترجمه: سید احمد رضا قائم مقامی	۱۴۶-۱۵۱
ایران و متومن و متألم عثمانی (۲۳)	
آثار احمد جودت‌پاشا / نصرالله صالحی	۱۵۲-۱۵۴
دبارة نوشتگانی پیشین	
توضیحی درباره «سین زایی» و «شین زایی» / علی اشرف صادقی	۱۵۵-۱۵۶
چند - چندر / مسعود راستی‌پور	۱۵۷-۱۵۹

۹۲ - ۹۳

فصلنامه اطلاع‌رسانی در حوزه نقد و تصحیح متون،
نسخه‌شناسی و ایران‌شناسی

دوره سوم، سال پنجم، شماره سوم و چهارم
پاییز - زمستان ۱۳۹۹ [انتشار: بهار ۱۴۰۱]

صاحب امتیاز:
 مؤسسه پژوهشی میراث مکتب

مدیر مسئول و سردبیر: اکبر ایرانی

معاون سردبیر و سرویراستار: مسعود راستی‌پور

مدیر داخلی: یونس تسلیمی پاک

طراح جلد: محمود خانی

چاپ دیجیتال: میراث

نشانی مجله:

تهران، خیابان انقلاب اسلامی، بین خیابان دانشگاه و
ابوریحان، ساختمان فروردین (شماره ۱۱۸۲)، طبقه دوم.

شناخته پستی: ۱۳۱۵۶۹۳۵۱۹

تلفن: ۶۶۴۹۰۶۱۲

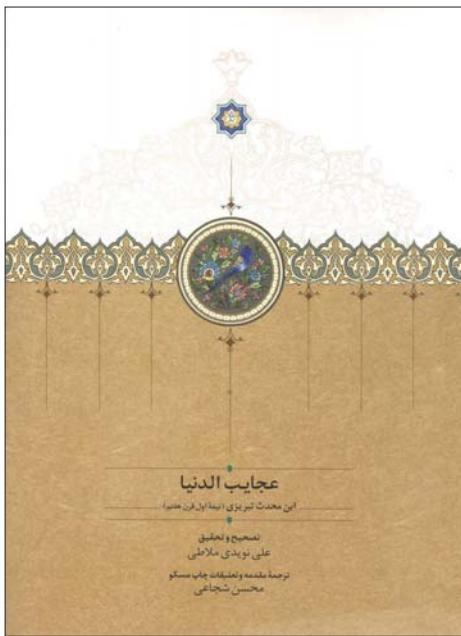
دورنگار: ۶۶۴۰۶۲۵۸ ir

www.mirasmaktoob.ir
gozaresh@mirasmaktoob.ir

بهای: ۶۰۰,۰۰۰ ریال

روی جلد: نگاره‌ای از بهارستان جامی، نسخه مصور
دستگاه تیموریان هند، نستعلیق ممتاز حسین زرین قلم
در سنّه سی و نه الهی (۳۰۰) در دارالخلافة لاھور.
نگاره از آثار قلم بساون (Basavan) نگارگر چیره‌دست
هندي. (انگلستان، بادلیان، 254 MS. Elliott)

تصویر خط بسمله
از نسخه کتابخانه John Rylands

ملاحظاتی در متن تصحیح شده عجایب الدنیا

سید رضا موسوی هفتادر

دانشآموخته کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تهران
srmh.chashmara@gmail.com

رادمان رسولی مهربانی

دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تهران
r.rasooli.m@ut.ac.ir

دستنویس‌های موجود، مصحح به هیچ رو مدعی نیست که متن تصحیح شده صورتِ نهایی و دقیقاً همان چیزی است که در اصل تأثیف بوده است. تصحیفاتی در متن دیده می‌شود که صورت اصلی آنها بر مصحح مشخص نشده است. (تبریزی، ۱۳۹۷: نوزده)

۱. نسخه‌ها

تا کنون سه نسخه از این اثر شناخته شده است که خلاصه‌ای از مشخصات آن‌ها را نقل می‌کنیم (نویدی، ۱۳۹۷: نودوشه – یکصد و دو، با کمی اضافات):

۱. نسخه‌ای در جنگ دستنویس شماره A253 از مجموعه مؤسسه خاورشناسی فرهنگستان علوم اتحاد جماهیر شوروی در لینینگراد (ظاهراً کتابت شده در نیمة دوم قرن ۱۱ق، میکروفیلم شماره ۱۶۴۳ کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران).

۲. نسخه‌ای در جنگ خطی شماره (12) 11 G از مجموعه ادوارد براون، ظاهراً کتابت شده در میانه قرن ۱۳ق (محفوظ در کتابخانه شرقی دانشگاه کمبریج، میکروفیلم شماره ۸۴۲ در کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران).

۳. نسخه‌ای که در آغاز در مجموعه شخصی محمد تقی بهار قرار داشت و اکنون با شماره ۷۵۰۳ در کتابخانه مجلس نگهداری می‌شود.

عجایب الدنیا، ابن محدث تبریزی. تصحیح علی نویدی ملاطی، همراه با مقدمه و تعلیقات ل. پ. اسمیرنوا، ترجمه محسن شجاعی. تهران: بنیاد موقوفات دکتر محمود افسار با همکاری نشر سخن، ۱۳۹۷.

۱. معزّی اثر و پیشینه تصحیح

کتاب عجایب الدنیا (که در برخی منابع عجایب البلدان یا عجایب الاشیاء هم نامیده شده) از تأیفات ابوالمؤید بلخی دانسته شده و این انتساب در چند دهه اخیر بحث‌های بسیار برانگیخته است. این اثر نخستین بار در سال ۱۹۹۳ میلادی با تصحیح، ترجمه و تعلیقات لیدیا پاولوونا اسمیرنوا در روسیه به چاپ رسید. در سال ۱۳۹۷ علی نویدی ملاطی تصحیح مجلدی از این متن را به چاپ رساند که نامزد دریافت جایزه کتاب سال ۱۳۹۸ نیز شد.

نویدی در مقدمه در خصوص چرا بی تصحیح مجلد این متن چنین گفته است:

از آنجا که این کتاب دارای فواید گوناگون تاریخی، اجتماعی و ادبی است و از نظر سیر عجایب‌نامه‌نویسی نیز حائز اهمیت است و نیز به جهت عدم دسترسی فارسی زبانان به این چاپ و همچنین اشتباهاتی که در متن مصحح دیده می‌شود، به تصحیح مجلد اثر پرداخته شد. البته به دلایل متعدد و از جمله جدید و پرغلط بودن

۱. جستوجوی ناکافی برای یافتن نسخه

میکروفیلم نسخه لینینگراد با شماره ۱۶۴۳ در کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران نگهداری می‌شود (دانشپژوه، ۱۳۴۸: ۱۴۱). گویا شجاعی و نویدی در این فهرست جستوجونکرده‌اند و پس از آنکه مسئولان کتابخانه روسیه از تحويل تصویر نسخه لینینگراد به آنان خودداری کرده‌اند، از متن چاپ روسیه به جای نسخه لینینگراد استفاده کرده‌اند. این اصلی‌ترین نقطه ضعف این چاپ است و سبب شده برخی از بدخوانی‌ها و ضعف‌های چاپ روسیه به این تصحیح نیز راه یابد. این تسامح در زمینه دیگری هم ایجاد اشکال کرده‌است: علامت اختصاری «ل» در نسخه‌بدل‌ها گاهی به «چاپ روسیه» اشاره دارد و گاهی به «نسخه لینینگراد».

گذشته از این میکروفیلم، رونوشتی از نسخه مجلس هم در اختیار سعید نفیسی بوده که اکنون با شماره ۶۵۴۸ در مجموعه سعید نفیسی در کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران قابل دسترسی است. نفیسی مدتی نسخه ملک الشعرا را امانت گرفته و در همان مدت از مهینی یزدی، که در آن زمان دانشجوی تاریخ و جغرافیای دانشکده ادبیات بوده، خواسته است که از روی نسخه رونویسی کند. این رونوشت شاید اهمیتی در زمینه تصحیح این متن نداشته باشد، اما از نظر پیشینه پژوهش و برخی از حدس‌هایی که نفیسی در حاشیه یادداشت کرده قابل توجه است، به همین دلیل و از آنجا که در هیچ کدام از چاپ‌های عجایب الدینا از این رونوشت سخنی نرفته، از آن نام بردیم.

۲. ایراد در مقابله نسخه‌ها و نقل نسخه‌بدل‌ها
در ادامه، با مقابله متن چاپ تهران با نسخه‌ها بعضی اشتباهات این چاپ نشان داده شده‌است:

۲.۱. نقل نشدن نسخه‌بدل‌ها

چنان‌که نقل شد، نویدی دستنویس بهار را اساس قرار داده و اختلافات دو دستنویس دیگر (ک و ل) با آن را در پاورقی آورده‌است. این ادعای در موارد متعددی نقض شده و وی به اختلافات نسخه‌های دیگر توجهی نکرده‌است. در این بخش سخن از ترجیح یک ضبط بر ضبط دیگر نیست، بلکه فقط سخن از نقص در ارائه نسخه‌بدل‌هاست.

۳. روش تصحیح

نویدی درباره شیوه تصحیح خود آورده است:

تصحیح حاضر به مانند چاپ روسیه بر سه دستنویس استوار است؛ با این تفاوت که در چاپ روسیه، دستنویس آکادمی علوم روسیه اساس تصحیح قرار گرفته اما در تصحیح حاضر، ابتدا دستنویس بهار اساس قرار گرفته، اختلافات دو دستنویس دیگر (ک و ل) با آن در پای صفحه ذکر شده‌است. سپس از جایی که دستنویس بهار افتادگی دارد (ص ۴۲)، بهناچار دستنویس لینینگراد از روی متن چاپی (ص ۴۰۷) و بدون مقابله با اصل دستنویس، اساس کار تصحیح قرار گرفته و دستنویس کمیریج با آن مقابله و اختلافات در پای صفحه ذکر شده‌است. در مواردی که نادرستی ضبط دستنویس اساس بر نگارنده مسلم بود، متن بر اساس دیگر دستنویس‌ها تصحیح شد. (همان: هفتاد پنج)

و در پاورقی همان صفحه می‌نویسد:

آقای دکتر محسن شجاعی برای تهیه تصویر دستنویس روسیه تلاش بسیار کرد. متأسفانه مسئولان کتابخانه از تحويل تصویر دستنویس به ایشان خودداری نمودند.

۴. بررسی و نقد تصحیح

در این تصحیح بی‌دقی‌ها، ناهمانگی‌ها و شتاب‌زدگی‌های متعددی مشاهده می‌شود. بر اساس آن‌چه در ادامه خواهیم آورد، مصحح علاوه بر این که برای یافتن نسخ متن جستوجوی کافی نکرده، در بهره‌گیری از منابعی که در اختیار داشته هم بعضاً کوتاهی کرده‌است. برای بررسی کیفیت تصحیح، صد صفحه نخست متن با سه نسخه و نیز چاپ روسیه مقابله و نادرستی‌های این تصحیح شناسایی شد که در ادامه بعضی از آن‌ها ارائه خواهد شد (تا حد ممکن سعی شد رسم الخط منابع حفظ شود). برای اختصار، از این به بعد از منابع به این صورت یاد خواهیم کرد:

- نسخه مجلس: م
- نسخه بریتانیا: ب
- نسخه لینینگراد: ل
- رونوشت سعید نفیسی: ن
- چاپ روسیه: ر
- چاپ تهران: ت

صفحه(ها)	سطر(ها)	ضبط «ت»	ضبط نسخه(ها)
۲	۱	«... و هر کس که متاعی خواهد بخرد...» (م: ۱پ)	«و هر کس که متاعی خواهد <u>که</u> بخرد...»
۲	۲	«... چنان که ایشان را بینند. چون کشته...»	«چنانچه ایشانرا» (م: ۱پ) «بینند و چون» (ب: ۱پ)
۲	۳	«ترخها برخوانند، بها برسنجدن...»	«برخوانند و بها برسنجدن» (ب: ۱پ)
۳	۲	«... و او را از سر کوه فرو آرد...»	«فرو د آرد» (ل: ۷۸پ)
۳	۶	«... هیچ علامت آتش در آنجا پدید نیست»	«هیچ علامت آتش آنجا...» (م: ۱پ؛ ل: ۸۷پ؛ ر: ۳۳۷)
۴	۳	«... آنگاه هرچه خواهد بکند»	«خواهند بکنند» (ل: ۸۸ر)
۴	۱۵	«چراغها بینند بزرگ که همی تابد...»	«چراغها بینند که همی تابد» (ل: ۸۸پ)
۵	۵	«... برفت و چون در آب نهادم...»	«برفت چون در آب نهادم» (م: ۲ر؛ ل: ۸۸پ، ر: ۳۳۹)
۶	۱۶	«حکایت در ترکستان...»	«[ناخوان] در ترکستان» (ب: ۲ر)؛ «دیگر در ترکستان» (ل: ۳۴۰پ، ر: ۸۹)
۷	۱	«... و او نماز بَرَد...»	«و او نماز بِرَود» (ل: ۸۹پ)
۷	۱۴	«... و چنین گویند که او فرزند خدا بوده است...»	«که از فرزند خدا بوده است» (ل: ۹۰ر)
۸	۱۱	«... و میوه او مانند سیر آدمی است»	«و میوه آن» (ل: ۹۰پ، ر: ۳۴۲)
۱۰	۱۵	«... سخن نگویند. ایشان را...»	«نگویند و ایشانرا» (ب: ۳ر)
۱۱	۷	«حکایت دیگر در حد بلور...»	«حکایت در حد بلور» (م: ۳ر)؛ «دیگر در حد بلور» (ل: ۹۲ر، ر: ۳۴۴)
۲۲	۱۲	«چون برق بر هوا رفت»	«بر هوا برفت» (م: ۶ر)
۳۰	۱۱	«در شتر نگاه کنید که تا او را...»	«نکاه نکنید» (م: ۷پ) «نکاه بکنید» (ب: ۱۵پ)
۳۶	۱۵	«... در حال بازیستاد و حوض خشک شد»	«در حال باز ایستاد» (ل: ۹۶پ)
۳۸	۶	«... و گویند در هر مقام که سُرُوی...»	«و کویند که» (م: ۹پ)
۳۹	۱۲	«... نوشته‌اند. هر کرا...»	«نوشته‌اند و هر کرا» (ب: ۴پ)
۴۲	۱	«... چون مانده شود نوبت کنند...»	«مانده شوند» (م: ۱۰ر)
۴۳	۶	«... خویشن را پیش سوزاند...»	«پیش بیت سوزاند» (م: ۱۰ر؛ ب: ۵ر؛ ل: ۱۰۰ر، ر: ۳۵۷)
۴۵	۱۰	«... به ایشان حکایتی کنی...»	«به ایشان حکایت کنی» (ل: ۱۰۱ر، ر: ۳۵۹)
۴۷	۱۴	«... و در آن کوه بتخانه‌های بسیار است...»	«بتخانها بسیار است» (ب: ۵پ)
۴۹	۹	«به رسنها بسته‌اند و استوار کرده تا...»	«استوار کرده‌اند» (ب: ۶ر، ر: ۳۶۲) «استوار کرده‌اند تا» (ل: ۱۰۳پ و ۱۰۴ر)
۵۰	۱	«... حال درخت و چشمۀ بدروستی بداند»	«حال چشمۀ و درخت» (ل: ۱۰۴ر، ر: ۳۶۲)

۵۰	۴ و ۵	«... در جهان ندیده و نگفت...»	«در جهان ندیده و نکفت» (ل: ۱۰۴؛ ر: ۳۶۳)
۵۰	۱۲	«... بروند افتاده باشد و مرده»	«افتاده باشند و مرده» (ل: ۱۰۴؛ پ: ر: ۳۶۳)
۵۳	۱۵	«... و عمارت مسجد اقصی...»	«و مسجد اقصی» (ب: ۶)
۵۴	۸	«و آن آتش هیچ چیز نسوزد و تا ساعتی برآید» (ب: ۷)	«هیچ جیز نسوزد تا ساعتی برآید» (ر: ۷)
۶۲	۱۳	«دیگر در روم...»	«حکایت دیگر در روم» (م: ۱۳؛ پ: ر)
۶۷	۴	«زینهار تا بایکدیگر به داد و حق کوشید...»	«زنهار تا...» (ب: ۸)
۶۸	۶	«... بلیناس حکیم کرده است و اسبان...»	«بلیناس حکیم کرده و اسبان» (ب: ۸)
۶۹	۱۹	«... کفار آن را که به او کردیم»	«کفار آنرا که باد کردیم» (ب: ۹)
۶۹	۱۹	«... کفار آن را که به او کردیم»	«کفار آنرا یاوه کردیم» (ل: ۱۶۶؛ پ: ر)
۷۱	۷	«... و عرض او هفت‌صد گز... و هفت‌صد ستون...»	«عرض او هفت‌صد گز... و هفت‌صد ستون» (ل: ۱۱۷)
۷۴	۲	«و مرغان گرد او طوف کنند»	«و مرغان گردگرد او طوف کنند» (ب: ۹)
۷۵ و ۷۶	۱۵	«... بر سر او نهاده، هر گوشه را...»	«بر سر او نهاده و هر گوشه را» (ب: ۱۰)
۷۶	۱۵	«... بر سر او نهاده هر گوشه را» (ل: ۱۱۹؛ پ: ر)	«بر سر او نهاده هر گوشه را» (ل: ۱۱۹؛ پ: ر)
۷۶	۴ و ۳	«و هر که چیزی بدله در صندوق را...»	«و هر که خواهند چیزی بدهند در صندوق را» (ب: ۱۰)
۷۸	۱۰	«... و ناوچه[ای] ساخته که آب...»	«و ناوچه ساخته‌اند که آب» (ب: ۱۰)
۷۸	۱۰	«... و ناوچه[ای] ساخته که آب...»	«و ناوچه ساخته که آب» (ل: ۱۲۱)
۸۱	۱۰	«خدای تعالی در قرآن می‌فرماید...»	«در قرآن مجید ازان یاد فرموده است که» (ب: ۱۱)
۸۲	۲ و ۱	«... پای در اندرون دروازه نهاد...»	«پای یاندرون دروازه نهاد» (ب: ۱۱)
۸۲	۳ و ۲	«هود - علیه السلام - به وی آمد...»	«هود پیغمبر علیه السلام» (ب: ۱۱)
۸۲	۳	«... و او را به خدای تعالی دعوت کرد»	«دعوت نمود» (ب: ۱۱)
۸۳	۱۳ و ۱۴	«... و آنجا بسیار عجایبها بود»	«و در آنجا» (ب: ۱۱)
۸۴	۵	«و من بنده آن مقام دیده‌ام»	«و من بنده آن مقام دیده‌ام» (ب: ۱۱)
۸۵	۱۳	«و پیش او درختی است...»	«و در پیش او» (م: ۱۸؛ ر: ۱۱؛ ب: ۱۱؛ پ: ل: ۱۲۵؛ ر: ۳۹۴)
۸۷	۱۰ و ۹	«صحن سرای سخت فراخ است»	«صحن سرای فراخ است» (ب: ۱۱)
۸۷	۱۱	«نوشیروان دریافت و گفت...»	«نوشیروان» (ب: ۱۱)
۸۸	۵	«... به هر رکن صورتی عقابی عظیم...»	«به رکن صورت عقابی عظیم» (ب: ۱۲)
۸۸	۱۰	«مگر جنیان بنا کرده باشند»	«مکر جنیان کرده باشند» (ب: ۱۲)
۸۸	۱۶	«... از آبدانی». مامون خلیفه نعمتها خرج کرد...»	«از آبدانی کویند مامون خلیفه» (م: ۱۸؛ پ: ر)
۸۸	۱۶	«... از آبدانی». مامون خلیفه نعمتها خرج کرد...»	«از آبدانی کویند مامون خلیفه» (ب: ۱۲؛ ر: ل: ۱۲۶)
۸۸	۱۶	«... از آبدانی». مامون خلیفه نعمتها خرج کرد...»	«از آبدانی. گویند مامون خلیفه» (ر: ۳۹۷)

«و تا حتی طفل کهواره همه سنگ شده‌اند» (ب: ۱۲، ر: ۳۹۷)	«و طفل در گهواره همه سنگ شده‌اند...»	۱۲	۸۹
«قافله بزند دختری بود از آن پیری» (ل: ۱۲۷، ر: ۳۹۷)	«قافله[ای] بزند و دختری بود از آن پیری...»	۱۳	۸۹
«کذرند و بینند عبرت کیرند» (م: ۱۸، ب: ۱۲، ر: ۳۹۸)	«... گذرند و بینند و عبرت گیرند»	۱۵	۸۹
«و کوهها در دریا ریخت» (م: ۱۹، ب: ۱۲، ر: ۳۹۸)	«و کوهها در دریا ریخت...»	۱۲	۹۰

روشی واحد در تصحیح از اصلی‌ترین قواعد تصحیح است. در چاپ تهران ناهمسانی‌هایی در شیوه ارائه نسخه‌بدل‌ها به چشم می‌خورد که در ادامه به آن‌ها اشاره خواهیم کرد.

۱.۲.۲.۴. نقص در اختلافات نسخ
گاهی جمله‌ای در یکی از نسخه‌ها با نسخه اساس چند تفاوت دارد. در این موارد بایست تمام آن تفاوت‌ها در پاورقی ذکر شود، اما بعضًا فقط بخشی از تفاوت‌ها در پاورقی ذکر شده‌است:

- سندانی بیاورند و به آتش سرخ کنند و آن مردی را که بر او دعوی دارند حاضر کنند... (ابن محدث، ۴۳: ۱۳۹۷).

در دو مورد («او» و «دارند») اختلاف نسخه‌های ب و ل در پاورقی ذکر شده اما ضبط مشترک تمام منابع مورد استفاده «آن مرد را...» بوده که نه تنها در پاورقی ذکر نشده، بلکه دلیل تغییر آن هم گفته نشده‌است (نک. م: ۱۰، ب: ۵، ل: ۱۰، ر: ۳۵۷).

۲. نامهانگی یا نقص در نقل نسخه‌بدل‌ها
رفتار یکسان مصحح با ضبط‌های نسخه‌ها و داشتن

صفحه	سطر (ها)	ضبط «ت»	نسخه‌بدل	توضیح
۳۵	۱۱	«... و بر آن چشمۀ جنی است...»	۱۶. اساس، ب: جنی.	«و بر آن چشمۀ جنی ایست» (ب: ۴، ر: ۴)
۳۸	۱۱	«... و نهنگ آن مرغان را نیازارد»	۲۴. ب: - را.	«و نهنگ نیز آن مرغان نیازارد» (ب: ۴، پ: ۴)
۴۰	۵	«... و بعد از آن یک روز تمام موش شد»	۸. ب: + اعضایش.	«و بعد از یک روز تمام اعضایش موش شد» (ب: ۴، پ: ۴)
۴۴	۱۳	«وقتی چشمۀ غلبه کرد...»	۲۳. اساس، ب، ل: + که.	«وقتی که آب چشمۀ غلبه کرد» (ل: ۹۹، پ: ۴، ر: ۳۵۶)
۴۷	۱۱	«و آنجا بتخانه‌های بسیار است»	۱۶. ب: + در.	«و در آنجا بتخانه‌ها بسیار است» (ب: ۵، پ: ۵)
۴۸	۸	«و مردمان آنجا گویند که تا بودیم...»	۷. ل: + ما.	«و مردمان آنجا گویند که تا بودیم...» (ل: ۱۰۳، ر: ۳۶۱)
۴۹	۱۳	«... و بین درخت را بین تا کجاست»	۲۷. ب: + این.	«و بین این درخت را بین که تا کجاست» (ب: ۶، ر: ۶)
۵۸	۱۰ و ۹	«... آن را «خلخله» خوانند و گور آدم - علیه السلام - آنجا است»	۸. ب: خلخله گویند و قبر مبارک آدم صفوی	«خلخله گویند و قبر مبارک آدم صفوی اللہ» (ب: ۷، ر: ۷)
۶۷	۹ و ۸	«سه جنبیت همی‌برند، جلهای دیبا برافکنده...»	۱۶. اساس: خیبت. تصحیح از ب. ۱۷. ب: می‌برند. ۱۸. ب: حلّهای؛ ل: حلّهای.	«سه جنبیت میرند همه حلّهای دیبا برافکنده» (ب: ۸، پ: ۸)

۱۱	۷۱	«... رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَلِيُّ اللَّهِ» (م: ۱۵ پ)	۲۸. اساس: علی.	«... رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَلِيُّ اللَّهِ»
۱۸	۸۳	و اگر بانک نیامدی البته آن غایب مرده بودی» (ب: ۱۱ ر)	۱۵. ب: + البته آن غایب.	«... و اگر بانک نیامدی ^{۱۵} مرده بودی»
۱۴	۸۴	«می رفت سی سال و در خرابی سی سال و همچنین تا به بحر اخضر رسید» (ب: ۱۱ ر)	۱۹. اساس: + و. ۲۰. افزوده از ب و ل. ۲۱. ب: - دیگر. ۲۲. افزوده از ل.	«... می رفت سی سال ^{۱۹} در خرابی [و] ^{۲۰} سی سال دیگر ^{۲۱} [در آبادانی] ^{۲۲} تا به بحر اخضر رسید»
۵ و ۴	۸۵	«و درختان همه از زر بودی و قبهای زرین بنظرم درآمد و در روی چشمها» (ب: ۱۱ پ)	۶. اساس: سودی؛ تصحیح از ل. ۷. ب: قبهای. ۸. ب: در روی.	«... و درختان همه از زر بودی ^۴ ، و قبة ^۷ زرین و در رو ^۸ چشمها...»
۳ و ۲	۸۶	«حلق خود بران نهند و پیش آن صورت آویخته شوند» (ب: ۱۱ پ) ^(۱)	۲. ب: + پیش آن صورت. ۳. ب: + و.	«... حلق خود بر آن نهند و ^۲ آویخته شوند ^۳ پیش آن صورت»
۱۲ و ۱۱	۸۷	«من این همه مالها که بدین سرنا نفقة کردم» (ب: ۱۱ پ)	۲۴. ب: + همه.	«من این ^{۲۴} مالهای که بدین سرنا نفقة کردم...»

دارند و بهجای نقل اختلاف تمام نسخه‌ها در پاورقی، ضبط نسخه‌ای آمده و ضبط نسخه‌ای رها شده است:

۲.۲.۲.۴ ذکر نشدن اختلافات برخی نسخ گاه در موضوعی، دو یا چند نسخه با نسخه اساس اختلاف

صفحه	سطر (ها)	ضبط «ت»	نسخه‌بدل	توضیح
۲	۶ و ۵	«چون متاع را باز ^۸ جا نهند...»	۸. اساس: + به.	اختلاف ضبط «ل» (۸۷) و «ر» (۳۳۷) ارائه نشده است: «بعجا» ^(۲)
۸	۳	«و آن کیا را «کژدم‌کیا» ^۷ خوانند»	۷. اساس: کردم‌کیا. تصحیح از ل و یادداشت ملک الشعرا بهار: «کژدم ظ».	همانگی ضبط «ب» (۲ پ) نقل نشده است: «کژدم‌کیا»
۱۵	۲۰	«... خرچنگ بوده است ^{۱۱} به سنگ گردیده است...»	۱۱. ب: + که.	«خرچنگ بوده است که بسنک کردیده است.» (ل: ۹۴ پ؛ ر: ۳۴۸)
۱۶	۱۳	«... و در نواحی زرند ^۹ همچنین است»	۱۹. اساس: رزند. تصحیح از ل. ب: + نیز.	همانگی ضبط «ب» (۳ پ) نقل نشده است: «نواحی زرند نیز»
۲۱	۶	«به شب بیامدی ^{۱۱} به چشمه‌ای...»	۱۱. اساس: + و.	اختلاف ضبط «ل» (۱۳۶ پ) و «ر» (۴۱) ارائه نشده است: «بیامدی و به چشمه عظیم»

(۱). اگر اختلاف نسخه را آن‌گونه که مصحح داده اعمال کنیم، ضبط ب به این صورت درمی‌آید: «... حلق خود بر آن نهند و پیش آن صورت آویخته شوند و پیش آن صورت».

(۲). ضبط «ر» ظاهرا اشتباه تایپی است: «باز به جت نهند».

اختلاف ضبط «ب» (۱۵ر)، «ل» (۱۴۰) و «ر» (۴۱۷) ارائه نشده است: «در آتش انداختی»	۱۶. اساس: انداختی.	«چون چرک گرفته در آتش انداختندی ^{۱۶} ...»	۹	۲۷
اختلاف ضبط «ل» (۱۴۰) و «ر» (۴۱۷) ارائه نشده است: «غوانیق»	۲۷. اساس، ب: غوانیق.	«هر سال غرانیق ^{۲۷} برآیند...»	۱۴	۲۷
اختلاف ضبط «ب» ارائه نشده است: «مکر بظوفونها برف برخیزد» (۴ر)	۹. ل: طوفان.	«مگر به طوفانها ^۹ برف برخیزد...»	۶	۳۶
اختلاف ضبط «ب» (۴ر) ارائه نشده است: «باز بجای»	۲۴. اساس: + به. تصحیح از ل.	«پس سنگ را باز ^۴ جای نهادند»	۱۶	۳۶
اختلاف ضبط «ل» (۹۶پ) و «ر» (۳۵۲) ارائه نشده است: «چاهی است»	۲. ب: چاهی است.	«... به نواحی دمشق جایی است ^۲ ...»	۱	۳۷
«... در دهن او... معذبش می‌دارند» (ل: ۷۹ر)؛ «... در دهن او...» (ر: ۳۵۳)	۱۹. افزوده از ب؛ یادداشت ملک الشعراه بهار: «وی». ۲۰. ب: می‌دارند.	«و کرمی در دهن [نهنگ] ^{۱۹} افتاده باشد و معذبش می‌دارد ^{۲۰} »	۱۰ و ۹	۳۸
اختلاف ضبط «ل» (۹۹پ) و «ر» (۳۵۶) ارائه نشده است: «گلی باشد نرم»	۹. ب: گلی باشد نرم.	«و آنجا گلی نرم باشد ^۹ ...»	۶ و ۵	۴۲
«حکایت چون» (م: ۱۱ر)	۲. ل: - حکایت.	«حکایت ^۲ دیگر چون...»	۲	۴۷
اختلاف ضبط «ل» (۱۰۲پ) و «ر» (۳۶۰) ارائه نشده است: «زر و سیمی که»	۸. ب: سیمی.	«... تا آنگاه که زر و سیم ^۸ [که] برگرفته‌اند...»	۶ و ۵	۴۷
«حکایت کویند» (م: ۱۱ر)	۱. ل: - حکایت.	«حکایت ^۱ دیگر گویند...»	۱	۴۸
اختلاف ضبط «م» (۱۱پ) ارائه نشده است: «آن چشممه»	۷. ل: + چشممه.	«.. و پهنانی آن ^۷ دویست گر...»	۳	۴۹
«حکایت در دریای مصر» (م: ۱۲پ)	۱۳. ل: - حکایت.	«حکایت ^{۱۳} دیگر در دریای مصر...»	۱۳	۵۸
اختلاف ضبط «ب» (۸پ)، «ل» (۱۱۴) و «ر» (۳۷۷) ارائه نشده است: «ملک»	۱۳. اساس: ملک.	«... و جامه‌های ^{۱۳} ملکی با ایشان...»	۷ و ۶	۶۶
همانگی ضبط «ب» (۸پ) نقل نشده است: «یک دریجه»	۸. از ل افزوده شد.	«... از آن یک [دريچه] ^۸ باز شود...»	۵	۶۸
اختلاف ضبط «ب» (۹ر) ارائه نشده است: «نکنند»	۱۷. ل: نکنند.	«با یکدیگر جنگ نکنند ^{۱۷} ...»	۹	۶۸

۱۵. اساس: جای: ل: جامی.	«أنبوءةٌ ديدند سنجين چهل گزو بر سر آن جایی ^{۱۵} پوشیده کرده...»	۸	۷۰
۲۳. اساس: حالتهاه.	«... مطالعه تجملها و حليتهاى ^{۲۳} کلیسیاهای عجایب...»	۱۳	۷۰
۲۴. اساس: صل. تصحیح از ل.	«و این عمارت پیش از عهد پیغمبر ما - صَلَّی اللہ عَلَیْہِ وَآلِہ وَسَلَّمَ - ^{۲۴} بوده است»	۱۴ و ۱۳	۷۰
۳۴. اساس: عليه.	«... محراب داود و سلیمان و خضر - عَلَیْہِمُ السَّلَامُ - و باب تویه و باب حطَّه و محراب مریم و ذکریا - عَلَیْہِمُ ^{۲۴} السَّلَامُ - ...»	۱۴ و ۱۳	۷۱
۲۰. اساس: حیران. تصحیح از ل.	«... و آن را «جیران» ^{۲۰} گویند...»	۱۱	۸۰

کند؛ نه این‌که اختلاف ضبط یک کلمه را در موضعی در پاورقی بیاورد و در موضع دیگری نادیده بگیرد. شواهدی از این رفتارهای دوگانه در چاپ ت را بر می‌شماریم:

الف. هیچ جانوری زندگانی^۱ نتواند کرد...

۲. ل: زنده‌گانی (تبریزی، ۱۳۹۷: ۱۷)

همین اختلاف در جای دیگری از ر هم هست، اما مصحح اشاره‌ای به آن نکرده است. متنِ ت به این صورت است: «و آنجا مرغی است که راه‌گم کردگان کشتی را در دریاراه نماید...» (تبریزی، ۱۳۹۷: ۱۵). ضبط ل (۹۴ پ) که در ر (۳۴۸) هم آمده «راه‌گم کردگان» است.

ب. کشتیهایی که بر آن دریا [روان]^{۷۷} سازند درو آهن به کار نبرند. اگر مسمازی در کار باشد یا آهنه در آن بود^{۷۸}، چون مرغ بجهد و در آن کوه نشیند...

۲۷. افزوده از ب.

قدرتی سرگین بر وی ریخته است و مردمی مرده بر آنها نهاده اند. (ابن محدث، ۷: ۳۹۷)

در پاورپری ذکر شده که در نسخه ب ضبط واژه «مردمی» به صورت «مردی» است اما مصحح ضبط باقی نسخه‌ها را ارائه نکرده است. متن در نسخه م ۲۱(ب) به این صورت است: «قدرتی سرکین بر روی ریخته است و مردی مرده بر انجا نهاده اند» و مصحح نه تنها «مردی» (در نسخه م) را به اشتباه «مردمی» خوانده، بلکه ضبط ب ۲(ب) و ر ۳۴۱(ک) در هر دو «مردی» آمده) را هم نادیده گرفته و ضبط واحد ۹۰(ر) را وارد متن کرده است، بدون این‌که اشاره‌ای به تفاوت ضبط سایر منابع کرده باشد.

۳.۲.۴. پیروی نکردن از روش واحد در ارائه نسخه بدل‌ها و قتنی مصحح در جایی از متن، اختلافی را گزارش می‌کند، انتظار می‌رود که در باقی موارد مشابه هم آن اختلاف را ذکر

۲. ب: [ناخوانا] سازند هیچ آهن در وی آهن بکار نبرند که اگر چنانچه چیزی از آهن در کار باشد یا پارچه آهنی که [ناخوانا] بود.
 (همان: ۵۹-۶۰)

آنچه مصحح در پاورقی شماره ۲ از صفحه ۶۰ «ناخوانا» آورده دقیقاً همان «روان» است که در متن صفحه ۵۹ داخل قلب آمده است. اگر ناخوانانست، در قلب (و درواقع در متن) آوردن درست نبوده و اگر خوانانست، «ناخوانا»ی پاورقی صفحه ۶۰ وجهی ندارد.^(۳)

ج. یکی دیگر از نمونه های فقدان روشنی واحد در تصحیح رفتاری است که نویدی در مورد ضبط هایی چون «برو»، «آنجاست» و «ازین» انجام داده است؛ مثلاً ضبط نسخه «ز بان» است (م: ۵پ) و مصحح آن را به صورت «[ا] ز بان» نقل کرده (ص ۲۲) یا در موردی ضبط نسخه «درینجا» است (م: ۲۰پ) و مصحح آن را به صورت «در [ا]ینجا» آورده است (ص ۹۹)؛ اما موارد متعددی نیز دیده می شود که مصحح همین تغییرات را اعمال کرده، بدون این که حرف افزوده شده را در قلب قرار دهد. مثلاً «درین» (م: ۱۳پ؛ ب: ۸؛ ل: ۱۱۲پ؛ ر: ۳۷۴ و موارد مشابه) که در متن یا پاورقی به صورت «در این» آمده است (نک. ص ۱۶، ۲۰، ۷۹، ۶۳، ۵۴، ۸۶)، پاورقی شماره ۲۶ از صفحه ۸۴ و...)، «آنجاست» (م: ۱۲ر؛ ب: ۶پ؛ ل: ۱۰۶ر؛ ر: ۳۶۶ و موارد مشابه) که در متن به صورت «آنجا است» آمده است (نک. ص ۵۳، ۸۰ و...)، «باروست» (م: ۱۳پ؛ ب: ۸؛ ل: ۱۱۲ر؛ ر: ۳۷۴) که در متن (ص ۶۲) به صورت «بارو است» آمده است و... علاوه بر این ها، بعضًا مصحح متن را به همان شکلی که در نسخه کتابت شده آورده است؛ مثلاً «ازو» (م: ۱۲پ؛ ب: ۷؛ ل: ۱۰۷ر؛ ر: ۳۶۷ و موارد مشابه) که در متن به همین صورت آمده است (نک. ص ۳۵، ۴۰، ۵۴، ۶۳ و...)، «برو» (حکایت ۶۶)، «درو» (۴) خط به آخر ص ۶۰؛ م: ۱۳ر؛ ب: ۷پ؛ ر: ۳۷۲) که در متن به همین صورت آمده است (نک. ص ۸۵، ۶۰ و...).

د. مورد دیگر ضبط «اسپ» است. مصحح در پاورقی های

(۳). مصحح سهوی در خواندن نسخه ب هم داشته است: در «هیچ آهن در وی آهن بکار نبرند»، دومین «آهن» در متن نسخه (۷پ) وجود ندارد.

در دو موضع است؛ مثلاً: «در جهان از آن عجیب‌تر آبی گرم نیست. رنجهای مُزمن^{۲۳} و گر را سود دارد...» (همان: ۱۰). مصحح در پاورقی آورده است: «... اساس: جزمن. تصحیح از ب». در ر (۳۴۴) نیز «مزمن» آمده و مصحح متن را بر اساس ب (۳) را تصحیح کرده است؛ اما همین کلمه، بدون تفاوت قابل ملاحظه‌ای، جلوتر هم در متن دیده‌می‌شود: «... گوشت او را دارو دانند و هر بیمار جزمن^{۳۰} که گوشت او را بخورد بِه گردد» (همان: ۱۱-۱۲). در اینجا پاورقی به این شکل است: «... ب، ل: مُزمن»؛^۵ علاوه بر این‌که ب (۳) ر و ر (۳۴۵) ضبط «مزمن» را تأیید می‌کنند، ملک‌الشعراء بهار نیز در حاشیه م (۳) پ) علامت سؤال گذاشته^(۶) (یعنی این واژه همانند مورد پیشین برایش مبهم بوده) و حدس نفیسی نیز «مزمن» است (ن: ۶). با مقایسه این دو ضبط می‌توان ضبط «مزمن» را در متن صحیح دانست.

۴.۲.۳. نقل نسخه‌بدل‌های نادرست

برخی نسخه‌بدل‌های ارائه شده در این تصحیح نادرست و حاصل بدخوانی مصحح هستند. تعدادی از این بدخوانی‌ها در جدول ذکر شده‌اند:

صفحه	سطر (ها) و پاورقی	ضبط و پاورقی «ت»	ضبط نسخه (ها)
۱۱	سطر ۷	«حکایت دیگر ^۱ در حد بلور مرغی است...»	«دیگر در حد بلور مرغیست» (ل: ۹۲)
	پاورقی ۱۰	۱۰. ل: - حکایت دیگر	«دیگر. در حد بلور مرغی است» (ر: ۳۴۴)
۱۱	سطر ۱۰	«... و از آن بچگان یک جفت نَر بگیرد ^{۱۷} ...»	«و از آن بچگان یک جفت نر بگیرد» (ل: ۹۲؛ ر: ۳۴۴-۳۴۵)
	پاورقی ۱۷	۱۷. ل: و بگیرد.	
۱۱	سطر ۱۶	«... اما گوشت او را دارو دانند ^{۲۸} ...»	«اما گوشت او را دارو دانند» (م: ۳ پ)
	پاورقی ۲۸	۲۸. اساس: داند.	
۱۲	سطر ۱۲	«... و از آن خَضْل ^{۱۳} و مهره‌ها می‌سازند...»	«حصل» (م: ۳ پ)
	پاورقی ۱۳	۱۳. اساس: حضل	
۱۲	سطر ۱۷	«تخم مرغ را در ایزاری ^{۱۸} بندند...»	«ایزاری» (ل: ۹۳ ر)
	پاورقی ۱۸	۱۸. اساس ^(۷) : ایزار.	«ایزاری» (ر: ۳۴۶)

(۶). مصحح در پاورقی اشاره‌ای به این حاشیه نکرده است.

← (۷)

السلام^{۲۱} ایشان را بیرون خواند. (تبریزی، ۱۳۹۷: ۳۱)

سه «علیه السلام» در این قسمت هست که هر سه در م (۷ پ) به صورت «عل» آمده، اما در پاورقی فقط به موارد اول و سوم اشاره شده است. موردی دیگر: «خدای تعالیٰ^۵ مرغان بفرستاد...»، «۵. اساس: تع» (همان: ۷۵). این در حالی است که نمونه‌های دیگری از «تعالیٰ» که در متن م به اختصار آمده در چاپ حاضر مورد غفلت قرار گرفته است (نک. ص ۳۷، س ۶؛ ص ۴۳، س ۱۳؛ ص ۸۱ س ۷ و ...).

ناهمانگی‌های مربوط به عبارت‌های دعایی به همین موارد محدود نمی‌شود. در جایی از متن این‌گونه آمده: «... به عهد پیغمبر ما -علیه السلام-^{۲۲} آن مسجد دیوار نداشت» (همان: ۷۶). در پاورقی این‌گونه آمده: «۲۴. ب، ل: - علیه السلام». در حالی که متن در موضعی دیگر این‌گونه است: «... سلطان محمود سبکتگین -رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ- خراب کرد...» (همان: ۴۳) و در پاورقی هم اشاره‌ای به این‌که ل (۱۰۰) عبارت دعایی را ندارد نشده است.

ز. یکی دیگر از نابسامانی‌هایی که در تصحیح حاضر راه یافته رفتار دوگانه مصحح در تصحیح یک کلمه

(۵). منظور مصحح از ل در این پاورقی، رو و ضبط ل (۹۲ پ) «فرمن» است.

«پس سنگ را به جای (بجای) نهادند» (ل: ۹۶ پ؛ ر: ۳۵۱)	«پس سنگ را باز ^۴ جای نهادند»	سطر ۱۶	۳۶
	۲۴. اساس: + به. تصحیح از ل.	پاورقی ۲۴	
«حکایت دیگر کویند بطریه» (م: ۹ ر)	«حکایت ^۷ دیگر گویند به طبریه...»	سطر ۵	۳۷
	۷. اساس: - حکایت	پاورقی ۷	
«حکایت دیگر بر زمین مهراج» (ب: ۵)	«دیگر ^{۱۲} بر زمین مهراج...»	سطر ۹	۴۳
	۱۲. ب: حکایت.	پاورقی ۱۲	
«آن را مارخانی گویند» (ب: ۵ پ؛ ل: ۱۰۰ پ؛ ر: ۳۵۸)	«... چشمها است که آن را «بادخانی» ^{۱۴} گویند»	سطرهای ۷ و ۸	۴۴
	۱۴. اساس، ب: مارخانی. تصحیح از ل.	پاورقی ۱۴	
«یکدکر» (ل: ۸ ر)	«در آنجا هیچ کس یکدکر ^۳ را نتوانستندی دیدن»	سطر ۱۲	۵۶
	۲. اساس ^(۷) : دگر.	پاورقی ۲	
«قرار داده» (ب: ۹ ر)	«... ظَهَرْ قَبْلِهِ سَنَكِي سَفِيدٌ...»	سطر ۱۰	۷۱
	۲۵. ب: + فرار دارد	پاورقی ۲۵	
«حال آن مقام» (م: ۱۵ پ)	«... و این زمان حال آن ^۳ مقام چنین است...»	سطر ۱	۷۲
	۳. اساس: این. تصحیح از ل.	پاورقی ۳	
«هود و صالح علیهم السلام» (م: ۱۶ پ)	«هُودٌ و صَالِحٌ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ»	سطر ۷	۷۹
	۱۸. اساس: علیه	پاورقی ۱۸	
«رصاصرا بهینم و تفرّج کنم» (م: ۱۸ ر)	«رصاص را بهینم و تفرّج کنم ^{۱۱} »	سطر ۶	۸۶
	۱۱. اساس: کنیم. تصحیح از ب و ل.	پاورقی ۱۱	
«و سریشم و بی و غیرها» (م: ۱۸ پ) «و سریشم و بی و غیرهم» (ب: ۱۲ ر) «و سریشم و بی و غیرها» (ل: ۱۲۶ پ)	«... و سریشم و ^۶ بنا کرده‌اند...»	سطر ۴	۸۸
	۶. اساس، ب، ل: غیرها.	پاورقی ۶	

خواننده با دیدن این نسخه‌بدل‌ها گمان خواهد کرد ضبط نسخه اساس (م) این‌گونه بوده‌است: «حکایت دیگر کوه حارت و کوه حارت کوه‌هast که...» در حالی که ضبط این نسخه (م: ۹ ر) چنین است: «حکایت دیگر کوه حارت و حارت کوه‌هast که». علاوه بر آن، ضبط نسخه ب هم دقیقاً هماهنگ با نسخه م است و بی‌توجهی نویسندگی به این هماهنگی باعث دور ماندن آن از چشم خواننده شده‌است، حال آنکه این نسخه‌بدل‌ها در پاورقی ر (۳۵۱) به درستی نوشته شده‌اند.

در مواردی ناهماهنگی در نقل نسخه‌بدل‌ها به این نادرستی‌ها دامن زده‌است؛ مثلاً: «حکایت^۵ دیگر^۶ و کوه حارت کوهی است^۷...» (همان: ۳۶). پاورقی‌ها به این صورت هستند:

- ۵. ل: - حکایت.
- ۶. اساس: + کوه حارت.
- ۷. اساس: کوه‌هast که. تصحیح از ل.

→ (۷). این حکایت فقط در نسخه ل هست و منظور از «اساس» در اینجا همان نسخه است.

۴.۲.۴. استفاده از «چاپ روسیه» به جای «نسخه لینینگراد»

دستنویس لینینگراد مفصل‌ترین دستنویس عجایب الالیا است و جز پیوست جغرافیایی که فقط در این دستنویس آمده، حکایت‌های متعدد دیگری هم در این دستنویس هست که در دو دستنویس دیگر نیست.^(۸) نویدی، چنان‌که گذشت، به این دستنویس دسترسی نداشته و ناگزیر به جای آن از چاپ روسیه استفاده کرده‌است. این مسئله سبب پدید آمدن مشکلاتی در متن شده‌است.

۴.۲.۴.۱. ورود بدخوانی‌های چاپ روسیه به متن
 چنان‌که نویدی در مقدمه به درستی اشاره کرده، بدخوانی‌ها و اشتباه‌هایی در چاپ روسیه وجود دارد که تصحیح مجددی از متن را توجیه می‌کند. اسمیرنوفا در مواردی متن نسخه‌های مورداستفاده‌اش را نادرست خوانده یا در پاورقی‌ها ذکر نکرده‌است؛ مثلاً عبارت «جمله بنوشم و جمع کردم» (م: ۱ پ؛ ب: ۱ پ) را به صورت «جمله نوشتم و جمع کردم» (ر: ۳۳۶) آورده و عبارت «بعد جین خلقی هست» (ل: ۸۷) را به صورت «به حد چنین خلقی هست» (ر: ۳۳۷) نقل کرده‌است. استفاده نویدی از ر باعث شده تا برخی از نادرستی‌های این چاپ وارد متن شود. کوتاهی در مقابله دقیق نسخه‌ها نیز به این نادرستی‌ها دامن زده‌است. در اینجا (با تکیه بر ل) به نمونه‌هایی از بدخوانی‌های اسمیرنوفا اشاره می‌کنیم:

- ... در آنجا هیچ کس یکدگر^۲ را نتوانستندی دیدن.
 ۲. اساس: دگر (ابن‌محدث، ۱۳۹۷: ۵۶)

چون متن این قسمت از کتاب فقط در نسخه ل هست، قاعده‌تاً منظور از «اساس» در پاورقی همین نسخه است؛ اما ضبط نسخه ل (۱۰۸) چنین است: «آنجا هیجکس یکدکر را نتوانستندی دیدن». این ناهمانگی به علت سهو اسمیرنوفا در ارائه نسخه‌بدل رخ داده‌است (او صرفاً «دکر را» در پاورقی خود آورده و این باعث شده نویدی گمان کند ضبط نسخه به صورت «آنجا هیجکس دکر را» بوده‌است).

(۸). در ت مجموعاً ۱۷۸ حکایت و در ب ۳۱۸ حکایت آمده، اما در بخش نخست ل ۳۶۴ حکایت آمده‌است (اسمیرنوفا، ۱۳۹۷: نودوشه-یکصد).

قسمتی از متن (ص ۶۸) را به عنوان نمونه سهوها در نقل نسخه‌بدل‌ها در ادامه می‌آوریم:

ت ... و بر دیگر سوی نشستگاهی^۳ کرده‌اند و دوازده دریچه بر آنجا ساخته. هر دریچه یک گز در یک گز و پرز و جواهر آراسته و بر او^۴ وقت و^۵ ساعت ساخته. چون ساعتی از روز بگذرد از آن یک [دریچه]^۶ باز شود^۷ و چون شب درآید هم‌چنین باشد^۸ به ساعت؛ یکیک دریچه باز شود.^۹

۴. ب: نشستنگا. ۵. ل: بر زر؛ ب: بزر. ۶. ب:

- بر او؛ ل: آن. ۷. ب: -. ۸. ازل افروده

شده. ۹. ل: در باز شود. ۱۰. ب: + که بوقت

ساعت یکیک دریچه باز شود و چون شب درآید نیز هم‌چنین. ۱۱. اساس: + چون شب درآید هم‌چنین باشد که باشد ساعت؛ ل: و چون شب درآید هم‌چنین باشد که به ساعت یکیک دریچه باز شود؛ ب: - باشد ساعت.

م: ۱۴ پ و بر دیگر سوی نشستگاهی کرده‌اند و دوازده دریچه بر آنجا ساخته هر دریچه یک گز در یک گز و پرز و جواهر آراسته و بر او وقت و ساعت ساخته چون ساعتی از روز بگذرد از ان یک دریچه باز شود و چون شب درآید هم‌چنین باشد هم‌چنین باشد ساعت یکیک دریچه باز شود.

ب: ۸ پ و بر دیگر سوی نشستگاهی کرده‌اند و دوازده دریچه بر آنجا ساخته هر دریچه یک گز در یک گز و بزر و جواهر آراسته و وقت ساعت ساخته چون ساعتی از روز بگذرد از ان یک دریچه باز شود و چون شب درآید نیز هم‌چنین باشد که بوقت ساعت یکیک دریچه باز شود و چون شب درآید نیز هم‌چنین.

ل: ۱۱۵-پ و بر دیگر سوی نشستگاهی کرده‌اند و دوازده دریچه بر آنجا ساخته هر دریچه یک گز در یک گز و بزر و جواهر آراسته و بر آن وقت و ساعت ساخته چون ساعتی از روز بگذرد از آن یکدربیجه در باز شود و چون شب درآید هم‌چنین باشد که ساعت یکیک دریچه باز شود.

ر: ۳۷۸ و بر دیگر سوی نشستگاهی کرده‌اند و دوازده دریچه بر آنجا ساخته. هر دریچه یک گز در یک گز و به زر و جواهر آراسته و بر آن وقت و ساعت ساخته چون ساعتی از روز بگذرد از آن یک دریچه در باز شود و چون شب درآید هم‌چنین باشد که به ساعت یکیک دریچه باز شود.

- ... زیر او همی پرد.^{۲۰} هرچه خوشی از چنگال بیندازد جرب به دهان بگیرد...
 اینجا نیز بدخوانی اسمیرنووا وارد متن ر و از آنجا وارد پاورقی ت شده است. هیچ کدام از سه نسخه در محل پاورقی نقل شده و ندارند (م: ۱۶؛ ب: ۱۶؛ ل: ۸۷).

۲۰. ل: + و (همان: ۲)

ضبط نسخه	متن	»ر«		»ت«	
		سطر (ها)	صفحه	سطر (ها) یا پاورقی	صفحه
«ابوالحسن بن عبداللہ بن احمد بن طاهر کوید» (ل: ۸۷)	«دیگر ابوالحسن بن عبداللہ بن احمد بن طاهر کوید...»	۴	۳۳۷	۷	۲
«و این مرغ چون پرید» (ل: ۸۷ ر)	«و این مرغ چون پرید...»	۹	۳۳۷	۱۱	۲
«و او را از سر کوه فرو آرد» (ل: ۸۷ پ)	«... و او را از سر کوه فرو آرد...»	۱۸	۳۳۷	۲	۳
«پوستی سخت دارد» (ل: ۸۹ ر)	«پوست سخت دارد...»	۵	۳۴۰	۴	۶
«چون زمین را کفایت بود» (ل: ۹۲ پ)	«چون [آن] را کفایت بود...»	۱۷	۳۴۵	۷	۱۲
«که دهانی دارد عجب بزرگ» (ل: ۹۵ ر)	«... که دهان دارد عجب بزرگ»	۲۰ و ۱۹	۳۴۹	۶	۱۷
«و بر خشکی زبون باشد» (ل: ۹۷ پ)	«... و بر خشکی زبون باشد...»	۱۰ و ۹	۳۵۳	۱	۳۹
«او را فناطول خوانند» (ل: ۹۸ ر)	«... او را «فناطول» خوانند»	۱۳	۳۵۴	۲	۴۰
«که با یکدیگر سخن می‌گفتند» (ل: ۹۹ ر)	«... که با یکدیگر سخن می‌گفتند»	۱۶	۳۵۵	۵	۴۱
«و خویشن از آب در کشتی می‌اندازند» (ل: ۱۰۲ ر)	«و خویشن را از آب در کشتی می‌اندازند...»	۲۵	۳۵۹	۱۱ و ۱۰	۴۶
«در ختیست مانند چیزی که» (ل: ۱۰۳ پ)	«... درختی است مانند چیزی که...»	۳	۳۶۲	۴ و ۳	۴۹
«و در چهار ماه باشد و در هشت ماه نابدید شود» (ل: ۱۰۳ پ)	«... و در چهار ماه باشد و در هشت ناپدید شود...»	۸ و ۷	۳۶۲	پاورقی ۱۵	۴۹
«یکیک پرده برداشتند» (ل: ۱۰۸ پ)	«... یکیک پرده برداشتند...»	۲۵	۳۶۸	۱۹ و ۱۸	۵۶

نسخه‌بدل‌ها» آوردم و اینجا فقط با ذکر شماره صفحه چاپ‌های ت و ر از آن‌ها نام می‌بریم.
 باایست توجه کرد که این نسخه‌بدل‌ها مربوط به نسخه ل (که در اختیار نویدی نبوده) نیستند، بلکه مربوط به اختلاف ضبط نسخه‌های م و ب هستند که وی به آن‌ها دسترسی داشته است. به عبارت دیگر، علاوه بر بدخوانی، اشاره اسمیرنووا در پاورقی‌های چاپ روسیه را هم در این موارد نادیده گرفته است. پس در این موارد آنچه در چاپ پیشین درست بوده، در چاپ تازه نادرست شده است.

۲.۴.۲. بی توجّهی به نسخه‌بدل‌های چاپ روسیه چنان‌که اشاره شد، بررسی نسخه‌بدل‌های ارائه شده در چاپ نویدی نشان می‌دهد که در بعضی مواضع، او از متن و نسخه‌بدل‌های ر بهره برده است. با این حال در برخی مواضع به متن و نسخه‌بدل‌های ارائه شده در چاپ روسیه توجّهی نکرده و اشتباهات خود در خواندن نسخه‌ها را وارد متن کرده است، درحالی‌که توجّه به نسخه‌بدل‌های ر می‌توانست او را در خواندن می‌باشد راهنمایی کند. توضیح این موارد را در بخش «ایراد در مقابله نسخه‌ها و نقل

«ر»		«ت»		«ر»		«ت»	
صفحه	سطر (ها) یا پاورقی (ها)						
۲۱	پاورقی	۳۸۰	۹ سطر	۷۰	پاورقی ۸	۳۳۶	۱
۳	سطر	۳۸۲	۱	۷۲	پاورقی های ۱۱ و ۱۲	۳۳۶	۲
۲۹	پاورقی	۳۸۳	۲	۷۴	پاورقی ۱۴	۳۳۶	۳
۱۴	پاورقی	۳۸۵	۱۵	۷۵	پاورقی ۱	۳۳۹	۴
۲۱	پاورقی	۳۸۵	۴ و ۳	۷۶	سطرهای ۸ و ۹	۳۴۵	۱۶
۱۱	سطر	۳۸۸	۷	۷۹	پاورقی ۱۲	۴۲۱	۳۲ سطرهای ۵ و ۶
۷	پاورقی	۳۸۹	۱۱	۸۰	پاورقی های ۶ و ۷	۳۵۱	۳۶
۳	پاورقی	۳۹۰	۱۰	۸۱	پاورقی ۱۹	۳۵۱	۱۶
۱۱	پاورقی	۳۹۰	۲	۸۲	سطر ۲	۳۵۳	۳۸
۱۴	پاورقی	۳۹۰	۳	۸۲	پاورقی ۱۲	۳۵۳	۳۸
۲	پاورقی	۳۹۲	۱۴ و ۱۳	۸۳	پاورقی های ۹ و ۱۰	۳۵۴	۴۰
۷	سطر	۳۹۴	۱۳	۸۵	سطر ۷	۳۵۷	۴۳
۱۶	سطر	۳۹۴	۶	۸۶	پاورقی ۱۱	۳۶۱	۴۸ پاورقی ۱۷
۲۳	پاورقی	۳۹۵	۱۰	۸۷	سطرهای ۹ و ۱۰	۳۶۲	۴۹
۳	پاورقی	۳۹۶	۱۲ و ۱۱	۸۷	سطر ۱۷	۳۶۶	۵۴
۱۵	پاورقی	۳۹۶	سطر ۱۰	۸۸	پاورقی ۹	۳۷۰	۵۸
۱	سطر	۳۹۷	۱۶	۸۸	پاورقی های ۳ و ۴	۳۷۸	۶۷
۱۸	پاورقی های ۱۷ و ۱۸	۳۹۷	۱۲	۸۹	پاورقی ^(۴) ۹	۳۸۰	۶۹

او را «جرب» گویند. زیر ^{۱۸} او ^{۱۹} همی پرد.

۱۸. ل: زیرا.

۱۹. ب: در زیر آن مرغ؛ ل: زیر او. (تبریزی، ۲: ۱۳۹۷)

ضبط ذکر شده در پاورقی شماره ۱۸ ضبط ل (۸۷) است و ضبط یادشده در پاورقی شماره ۱۹ ضبط ر (۳۳۷)؛ یعنی حرف اختصاری ل در دو پاورقی پشت هم یک بار به «چاپ روسیه» اشاره دارد و یک بار به «نسخه لینینگراد».

گویند در غور چشمهای است و بر آن چشمeh خنبی ^{۱۶} است سنگین و سه سوراخ دارد. اگر کسی را باد گرفته باشد و مداوات ^{۱۷} سود ندارد...

۱۶. اساس، ب: جنی. ملک الشعرا بهار در حاشیه علامت سؤال افزوده است. تصحیح از ل.

۱۷. اساس: مداومت؛ ل: مداوت. (همان: ۳۵)

- ۳.۴.۲.۴. نبود تمایز بین «چاپ روسیه» و «نسخه لینینگراد» نویدی در مواردی از ر با عنوان «چاپ روسیه» یاد کرده (مثلاً نک. تبریزی، ۱۳۹۷: ۳، ۲۰، ۵۰، ۶۹ و ...) و حتی در موردی (پاورقی ۱۳ صفحه ۶۴) ل را به معنی «نسخه لینینگراد» آورده و «چاپ روسیه» را با همین عنوان نام برده است؛ اما در بسیاری از صفحات، هم «نسخه لینینگراد» و هم «چاپ روسیه» را با علامت اختصاری L مشخص کرده است. این مسئله باعث شده آشفتگی نسبتاً زیادی در ارائه ضبط‌های این نسخه و چاپ به وجود بیاید. به عبارت دیگر، مشخص نیست که حرف اختصاری L در پاورقی در کدام مورد به «نسخه لینینگراد» اشاره دارد و در کدام مورد به «چاپ روسیه». چند نمونه از این آشفتگی را ذکر می‌کنیم:

(۹). اسمیرنووا در این نسخه بدل متن M را اشتباه خوانده و نقل کرده است.

ضبط مربوط به پاورقی شماره ۱۶ ضبط ر (۳۵۰) است و ضبط ذکر شده در پاورقی شماره ۱۷ ضبط (ل) (۹۶) ر.

صفحة «ت»	شماره پاورقی	منظور از «ل»
۴۳	۱۱	نسخه لینینگراد
۴۵	۱	نسخه لینینگراد
۴۵	۱۱	نسخه لینینگراد
۵۳	۱۱	نسخه لینینگراد
۵۴	۶	چاپ روسیه
۵۴	۱۹	نسخه لینینگراد
۵۴	۲۵	نسخه لینینگراد
۷۰	۲۴	چاپ روسیه
۸۰	۲۰	چاپ روسیه
۲	۱۸	نسخه لینینگراد
۴	۴	نسخه لینینگراد
۴	۱۰	چاپ روسیه
۵	۱۷	چاپ روسیه
۱۵	۸	نسخه لینینگراد
۱۶	۱۱	نسخه لینینگراد
۴۱	۵	چاپ روسیه
۴۱	۶	نسخه لینینگراد
۴۱	۱۲	نسخه لینینگراد

این در حالی است که یادداشت بهار حدس او درباره «می‌روند... می‌ایستند» و به صورت «ظ: میرود - ایستد» است که نویدی آن را ناقص نقل کرده است.

همچنین در جایی از حاشیه م (۱۶) بهار نوشه «افتادگی دارد» (ظاهراً در مورد بند ۱۹۶ از متن؛ نک. تبریزی، ۱۳۹۷: ۷۸) و نویدی از آن هم چشم‌پوشی کرده است. نیز بهار در حاشیه م (۱۷) و کنارِ عبارت «... مطالعه نرسید. هود-علیه السلام - به وی آمد...» (همان: ۸۲) حدس زده که پیش از «هود»، «افتاده دارد». نمونه دیگر:

- ... و از این جهت کس بروی نتواند رفتن ...
۲. یادداشت ملک‌الشعراء بهار: «درین شرح مسامحات و اشتباهاتی است فتامل؟» (همان: ۸۹)

در یادداشت بهار (م: ۱۸) علامت سؤال مربوط به این جا نیست، بلکه از آن جمله «و ارسطاطالیس قندیلی از نارنج بساخت» در همان صفحه از ت و یانگ تردید ملک‌الشعراء بهار در ضبط «نارنج» است.

گاهی نیز بی‌دقّتی نسبت به علامت‌های حاشیه نسخه مجلس سبب اشتباه شده است، از جمله در این عبارت:

- ... ملک صلاح‌الدین بفرمود تا جمله^{۱۶} مسجد را به مشک و گلاب بشستند. و هم در قدس کلیسیایی بزرگ است که آن را «کنیسه القيامه» خوانند.

۴.۲.۵. رفتار مصحح در خصوص حواشی و تصحیحات بهار در نسخه مجلس

یادداشت‌هایی از ملک‌الشعراء بهار در حاشیه برخی از صفحات نسخه مجلس دیده‌می‌شود که اسمیرنووا به آنها اشاره کرده (نک. اسمیرنووا، ۱۳۹۷: یکصد) و بعضًا در پاورقی آورده است. نویدی نیز در اغلب موارد از این حواشی استفاده کرده یا به آنها اشاره نموده اما مواردی هم هست که نه آنها را نقل کرده و نه توجهی به آنها داشته است.

- کسری پرویز^{۱۶} [ملک نعمان بن المنذر] را بگرفت...
۱۶. یادداشت ملک‌الشعراء بهار: «افتاده دارد؟ نعمن» (تبریزی، ۱۳۹۷: ۲۹)

این در حالی است که در دو موضع دیگر در همین صفحه (م: ۷) «شخصی عظیم به حیوانی هلاک کرد» و «در آب شنا نیکو کند» نیز علامتی بهار واضح است، بدون این‌که اشاره‌ای در پاورقی‌های ت به آن شده باشد. برای مثال:

- ... و بیشتر سلطان محمود سبکتگین - رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ - خراب کرد... (همان: ۴۳)

HASHIYE BEHAR (M: ۱۰) : «عليه آن بتخانه خراب کرد، ظ.». نمونه‌ای دیگر:

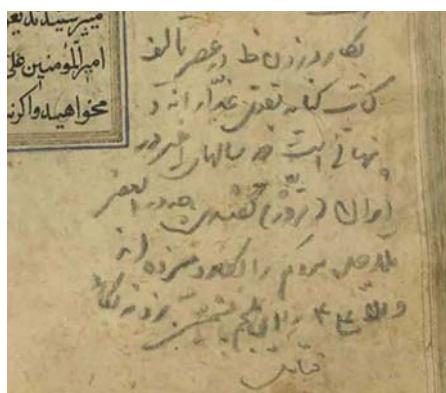
- ... پیاده می‌روند^{۲۵} و به هر چند گام می‌ایستند و...
۲۵. یادداشت ملک‌الشعراء بهار: «ظ: میرود» (همان: ۶۶)

بران قصر نفقة کرد...؟» و اینجا نیز منظور از سه نقطه «الى آخر» است (نیزنک. تبریزی، ۱۳۹۷: ۸۷، پاورقی ۲۵، که در آن جا نیز سه نقطه، به معنی «الى آخر»، را «ناخوانا» گمان برده‌اند). بهار در حاشیه برگ ۱۶ پ نسخه م حاشیه‌ای نوشته که نویدی آن را اشتباه خوانده و در پاورقی آورده است (همان: ۷۹). حاشیه بهار چین خوانده‌می شود:

بکاردازدن ظ در عصر تالیف کتاب کنایه بقتل غدارانه و پنهانی است که سالهای اخیر در ایران (ترور) گفتندی چه در آنحضر ملاحده مردم را بکارد میزد ها ند و الا علی ع را این ملجم بشمشیر بزد نه بکارد. فتامیل.

از کلماتی که مشخص شده نویلی تعدادی را «[ناخوانا]»
دانسته و تعدادی را نادرست خوانده است:

۱۴. [...] یادداشت ملک‌الشعراء بهار: «بکارد زدن ظ در عصر تدفیف کتاب کنایه [ناخوانا] غدّرانه و پنهانی است که سالهای اخیر در ایران در روم گفتندی چه در بعضی ملاحده مردم را بکارد میزدهاند و [ناخوانا] علی عل [ناخوانا] ای ملجم بشمشیر زد نه بکارد [ناخوانا]»

۶.۲.۴. مشخص نکردن نسخه یا منبع ضبط متن همان‌گونه که نقل شد، نویسندگان روش تصحیح خود را چنین عنوان کده است:

در تصحیح حاضر، ابتدا دستنویس بهار اساس قرار گرفته، اختلافات دو دستنویس دیگر (ک و ل) با آن در پای صفحه ذکر شده است. (نویدی، ۱۳۹۷: هفتاد و پنج)

قاعدتاً مصحح می‌باشد زمانی که متن را از نسخه‌ای جز نسخه اساس می‌آورد، به مأخذ ضبط متن اشاره کند؛ اما مشخص نشده که بعضی از ضبط‌های این متن (با وجود عدول از نسخه اساس)، از کدام نسخه برگزیده شده‌اند.

۱۶. ملک الشعراًء بهار زیر «تا جمله» خط کشیده است.
 (تیریزی، ۱۳۹۷: ۵۳-۵۴)

در حالی که بهار زیر عبارت خط نکشیده است.^(۱) اشاره بهار به «**كيفية القيامه**» است. علامت ضربی در (در حاشیه متن) نیز این حدسه را تأیید می‌کند.

بهار در حواشی خود چندین جا سه نقطه گذاشته که مصحح آن‌ها را نخوانده است. در پاورقی این عبارت از متن «...بَقْمٌ و روناس خواهند^{۱۷} و ایشان بیایند» (همان:^{۱۸}) نویدی حاشیه بهار را به این صورت نقل کرده است:

۱۷. یادداشت ملک الشعراه بهار: (بازرگانان بقم و روناس آرند و نزدیک متع آنان بگذارند [ناخوانا] قریب بدین عبارت چیزی افتاده است؟)

در حالی که حاشیه بهار (م:۵) به این صورت خوانده می شود:
بازرگانان بقم و روناس آرند و نزدیک متع آنان بگذارند...
قیب بدین عبارت چیزی افتاده است.

درواقع دو مشکل در نقل حاشیه رخ داده، یکی حذف سه نقطه و دیگری علامت پرسش در انتهای جمله، حال آن که علامت پرسش مربوط به «جزیره کومره» در چند سطر پائین‌تر است که نویدی خود اشاره کرده: «ملک الشعراه بهار بالای کلمه علامتی شبیه خط تیره گذاشته است.» (تیر بزی، ۱۳۹۷: ۲۰)

- ... تا عرب خفاجه غارت نکنند که در آن نواحی^{۱۵} آن
نعمت...

«ظ: نواحي ساكن اند و آن نعمت [ناخوانا]» (همان: ٨٠)

یادداشت بهار (م: ۱۷) در اصل چنین است: «ظ: نواحی ساکن‌اند و آن نعمت...»؛ یعنی سه نقطه پایانی معنای «الى آخر» دارد.

... هرچه در عالم زر و سیم و جواهر بود^{۲۳} [جمع آورده] و ...
۲۳. پادشاهی ملک الشاعر بهار: «افتاده دارد.

ظ: گرد او رد و بران قصر نفقه کرد [ناخوانا]؟» (تبریزی، ۸۱: ۱۳۹۷)

(۱۰). اصولاً بهار برای حاشیه‌هایش در این نسخه زیر عبارت خط نمی‌کشد، بلکه آن را بالای عبارت قرار می‌دهد (نک. حاشیه، ۱۲؛ تبریزی، ۵۵۹-۱۳۷۹).

صفحه	سطر (ها)	ضبط «ت»	توضیح
۲	۱	«... و هر کس که متعاقی خواهد که بخرد...»	دومین «که» فقط در ب (۱ پ) آمده.
۲	۲	«مردم نباشند چنان‌که ایشان را بینند»	«چنان‌که» فقط در ب (۱ پ) آمده.
۳	۶	«... و هیچ علامت آتش در آنجا پدید نیست»	«در» فقط در ب (۱ پ) آمده.
۵	۴ و ۵	«... روشنایی ازو برفت و چون در آب نهادم...»	«و» فقط در ب (۲ ر) آمده.
۱۰	۹	«... نهند و ^{۱۵} دو سه قطره شیر...»	«و» فقط در ب (۲ پ) آمده. ^(۱۱)
۱۱	۴	«حکایت دیگر در حد بلور مرغی است...»	«حکایت دیگر» فقط در ب (۳ ر) آمده.
۱۱	۱۴	«... میوه می‌خورد و او را به فال دارند»	م (۳ پ) ضبط «می‌خورد او را» را دارد. «می‌خورد او را» در ب (۳ ر)، ل (۹۲ ر) و ر (۳۴۵) آمده و بدون توضیحی وارد متن شده است.
۱۵	۱۷	«در سنّه ثلاث عشره ^۸ ستمایه که من بنده...»	«و» فقط در ب (۳ پ) آمده. ^(۱۱)
۱۸	۱۱ و ۱۲	«... هر که این سوگند را بشکند رسوا باد. بیشتر نیکوروی باشند...»	م (۴ پ)، ب (۱۴ ر) و ل (۱۳۴ پ) ضبط «رسوا باد و بیشتر» را دارند. متن از ر (۴۰۸) اضافه شده ولی نسخه‌بدلی وجود ندارد.
۲۱	۶	«به شب بیامدی به چشم‌های عظیم...»	ضبط م (۵ پ)، ل (۱۳۶ پ) و ر (۴۱۱ پ) ضبط «بیامدی و به چشم‌های» را دارند. مشخص نشده که متن از کجا آمده است.
۲۷	۲	«به وقت معلوم [به] فلاں جزیره...»	داخل قلاب از ب (۱۵ ر) اضافه شده ولی نسخه‌بدلی وجود ندارد.
۳۶	۱۳	«حکایت دیگر در حد بخارا دهی است...»	«حکایت دیگر» از ب (۴ ر) نقل شده.
۳۶	۱۶	«پس سنگ را باز جای نهادند»	م (۹ ر) و ب (۴ ر) ضبط «سنگ را باز بجای» و ل (۹۶ پ) و ر (۳۵۱) ضبط «سنگ را به جای» را دارند.
۴۰	۲	«... او را «قاطول» خوانند»	م (۹ پ)، ب (۴ پ) و ل (۹۸ ر) ضبط «فناطول» را دارند. «قاطول» فقط در ر (۳۵۴) آمده است.
۴۴	۷	«حکایت [به] دیهی...»	داخل قلاب از ر (۳۵۸) اضافه شده ولی نسخه‌بدلی وجود ندارد.
۴۴	۸ و ۷	«چشم‌های است که آن را «بادخانی» گویند»	م (۱۰ پ) ضبط «مارخوانی» و ب (۵ پ) و ل (۱۰۰ پ) و ر (۳۵۸) ضبط «مارخانی» را دارند. مشخص نشده که متن از کجا آمده است.
۶۱	۷	«... گرفته‌اند و روز آدینه...»	«و» فقط در ب (۷ پ) آمده.

(۱۱). مصحّح اختلاف ضبط «ل» را نوشته ولی اشاره‌ای به این‌که ضبط را از ب (و نه از نسخه اساس) انتخاب کرده ننموده است.

«که» فقط در ب (۷) آمده.	«... وقتی که آب عظیم شود...»	۱۳	۶۱
«به» فقط در ب (۸) آمده. ^(۱۲)	«... کشتیها بدان ره به در شهر آید...»	۵	۶۳
«که» فقط در ب (۸) آمده.	«... بازگردن و گویند که این اسبان...»	۱۲ و ۱۱	۶۷
«و» فقط در ب (۹) و ر (۳۸۰) آمده.	«... سخن گفتی و آوازی در انبویه افتادی...»	۹	۷۰
ضبط از ر (۳۸۲) نقل شده ولی در پاورقی اشاره‌ای به آن نشده است.	«... و باب حطه...»	۱۴	۷۱
م (۱۸)، ب (۱۱)، ل (۱۲۵) و ر (۳۹۴) ضبط «و در پیش او درختی است» را دارند. مشخص نشده که متن از کجا آمده است.	«و پیش او درختی است...»	۱۳	۸۵
م (۱۸) ضبط «و سریشم و بی و غیرها»، ب (۱۲) ضبط «و سریشم و بی و غیرهم»، ل (۱۲۶) ضبط «و سریشم و بی و غیرها» و ر (۳۹۶) ضبط «و سریشم و بی و غیرهم» را دارند. مشخص نشده که متن از کجا آمده است.	«... و سریشم و ^۶ بنا کرده‌اند...»	۴	۸۸
م (۱۸) ضبط «از آبدانی کویند مامون خلیفه نعمتها خرج کرد»، ب (۱۲) و ل (۱۲۶) ضبط «از آبدانی کویند مامون خلیفه نعمتها خرج کرد» و ر (۳۹۷) ضبط «از آبدانی گویند مامون خلیفه نعمتها خرج کرد» را دارند. مشخص نشده که متن از کجا آمده است.	«... از آبدانی». مامون خلیفه نعمتها خرج کرد...»	۱۶	۸۸
«و» فقط در ب (۱۲) و ر (۳۹۷) آمده و بدون ذکر توضیحی در پاورقی وارد متن شده است.	«بگرفتند و خواستند...»	۱۳	۸۹
اولین «و» فقط در ل (۱۲۷) و ر (۳۹۷) آمده و بدون ذکر توضیحی در پاورقی وارد متن شده است.	«... گذرند و بینند و عبرت گیرند»	۱۵	۸۹
«دریاها» فقط در ل (۱۲۷) آمده.	«... و کوهها در دریاها ریخت»	۱۲	۹۰

متن (برخلاف ضبط مورد توافق تمام نسخه‌ها) بدون نام بردن از منبع خاصی صورت گرفته است. از جمله در این عبارت: پس دیگر باره دهان شیر را که شکسته بود به قاعده اول پیوند کردن. (تبریزی، ۱۳۹۷: ۱۴)

مصحح در پاورقی آورده که ضبط «شکسته بود» در ب به صورت «شکسته بودند» آمده است؛ اما در واقع ضبط تمام منابع دیگر مورداً استفاده او هم همین بوده است (م: ۴؛ ب: ۳؛ ل: ۹۴؛ ر: ۳۴۷).

مصحح در چندین مورد ضبط مشترک نسخه‌ها را تغییر داده و به منبع تغییر خود هم اشاره کرده است، از جمله در ضبط «بامیان» (تبریزی، ۱۳۹۷: ۴۷) که در هر چهار منبع به صورت «باستان» آمده (م: ۱۱؛ ب: ۵؛ پ: ۱۰۲؛ ر: ۳۶۰) و نویدی آن را با توجه به حدس ملک الشعراه بهار در حاشیه م تصحیح کرده است. اما برخی از تغییرات وی در

(۱۲). مصحح اختلاف ضبط «ل» را نوشه ولی اشاره‌ای به این که ضبط را از ب (ونه از نسخه اساس) انتخاب کرده ننموده است.

- ... و نهنج آن اسباب را بخورد.^{۱۰}
 - ۱۰. ب: اسپان را اگر بخیک افتاد بخورد؛ ل: نخورد. (تبریزی، ۱۳۹۷: ۳۲)
 - ضبط ب (۱۶) («بچنک» است (به جای «بخیک»)).
 - پس سنگ را باز^{۱۱} جای نهادند.
 - ۱۱. اساس: + به، تصحیح از ل (تبریزی، ۱۳۹۷: ۳۶)
 - ضبط ل (۹۶ پ) و ر (۳۵۱) «سنگ را به جای نهادند» بوده و منظور از ل هرچه باشد، مصحح آن را اشتباه خوانده است.^{۱۲}
 - در آنچه نسناس حیوان است به شکل آدمی شک نیست و من بنده بسیار آن را دیده‌ام اما در سخن گفتن ایشان شک است که سخن گفتن آدمی خاص است... (تبریزی، ۱۳۹۷: ۴۰)
 - ضبط ل (۹۸ پ) و ر (۳۵۵) «سخن گفتن خاص آدمی است» بوده و نویدی به اشتباه متن را تغییر داده است.
 - و از مولتان هر روز هزار درم نفره بدین بت دهن. (تبریزی، ۱۳۹۷: ۴۲)
 - مصحح در پاورقی آورده که ضبط ل در این موضع «ده هزار درم» است. نکته این جاست که ضبط نسخه اساس (م: ۱۰ ار) نیز «ده هزار درم» است. هیچ اشاره‌ای به ضبط نسخه اساس یا چرازی ترجیح ضبط واحد نسخه ب در پاورقی نیامده است.
 - آن کس را [که] سوگند دهنده... (تبریزی، ۱۳۹۷: ۴۳)
 - مصحح در پاورقی ذکر کرده که داخل قلب («که») را از ب و ل افزوده است، حال آن که نسخه اساس هم دقیقاً همین ضبط را دارد: «انکس را که سوگند دهنده.» (م: ۱۰ پ).
 - و اگر به ایشان حکایتی کنی که در جایی دیگر باران می‌بارد تعجب کنند... (تبریزی، ۱۳۹۷: ۴۵)
 - ضبط ل (۱۰۱) و ر (۳۵۹) به صورت «اگر به ایشان حکایت کنی» است. این جا هم بدون تأیید نسخه‌ها یا اشاره به منبع دیگری متن تغییر یافته است.
 - ... و بر سر هر ستون چیزی زرّین... (تبریزی، ۱۳۹۷: ۵۶)
 - در ل (۱۰۷) و ر (۳۶۸) به صورت «و بر سر هر ستونی چیزی
-
- (۱۴). مصحح در اینجا به اختلاف ب نیز اشاره نکرده است، که پیش‌تر بدان اشاره کردیم.

در نمونه دیگری، هر چهار منبع در عبارت «... ایشان را غراییق گویند» (تبریزی، ۱۳۹۷: ۲۷) «غوانیق» دارند (م: ۷، ب: ۱۵؛ ل: ۱۴۰؛ ر: ۴۱۷)، ولی نویدی اشاره‌ای به منبع این تغییر نکرده است.

عبارت «چون چرک گرفتی در آتش انداختندی» (تبریزی، ۱۳۹۷: ۲۷) در هر چهار منبع «در آتش انداختی» ضبط شده است (م: ۶ پ؛ ب: ۱۵؛ ل: ۱۴۰؛ ر: ۴۱۷) و مشخص نیست که دلیل این تغییر ضبط چیست.

در نمونه‌ای دیگر، عبارت «خویشتن را پیش بسوزاند» (تبریزی، ۱۳۹۷: ۴۳) در هر چهار منبع به صورت «خویشتن را پیش بست بسوزاند» آمده است (م: ۱۰ ار؛ ب: ۵ ر؛ ل: ۱۰۰؛ ر: ۳۵۷).

در جای دیگر، عبارت «حلیتهای کلیسیاهای عجایب» (تبریزی، ۱۳۹۷: ۷۰) در م (۱۵ ار) به صورت «حالهای کلیسیاهای عجایب»^{۱۳}، در ل (۱۱۷) به صورت «حالهای کلیسیاهای عجایب» و در ب (۹ ر) و ر (۳۸۰) به صورت «حالهای کلیسیاهای عجایب» آمده و مشخص نیست که نویدی ضبط متن را از چه منبعی انتخاب کرده است. در مثالی دیگر، عبارت «مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ» (تبریزی، ۱۳۹۷: ۷۱) در م (۱۵ پ) به صورت «مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ»، در ب (۹ پ) و ر (۳۸۱) به صورت «محمد رسول الله» و در ل (۱۱۷ پ) به صورت «مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ» آمده است. حرکت‌گذاری متن مصحح نه تنها مورد تأیید هیچ کدام از منابع نیست، بلکه با نقش نحوی کلمات «محمد» و «رسول» نیز ناسازگار است.

۷.۲.۴. سهو در خواندن یا ترجمه منابع
 مصحح در برخی موارد ضبط منابع را اشتباه خوانده است. مثلاً در عبارت «... و هر جنسی بچند. آنجا هیچ مردم نباشند...» (تبریزی، ۱۳۹۷: ۲) در م (۱ پ) پس از «بچند» یه «و» هست که از متن افتاده است. در نمونه‌ای دیگر، برای عبارت «جنسی دیگر هست بزرگ چون کوهی» (همان: ۳۲) نسخه‌بدل از ب و ل نقل شده، اما متن نسخه اساس (م: ۸ ر) به صورت «بزرگی چون کوهی» است.

(۱۳). کلمه «عجایب» در ابتدا «عجب» نوشته و سپس به وسیله کاتب اصلاح شده است.

قسمتی از متن در اینجا افتاده است که آن را نقل می‌کنیم:

... هر آب که بیرون سوراخ بچکد به سنگ گردد و آنچه به روز بچکد سنگ سفید باشد و آنچه به شب بچکد سیاه باشد و سبب این کس نمی‌داند. (ل: ۳۴۸، پ: ۹۴-۹۶)

قسمتی دیگر از متن یک حکایت و نسخه‌بدل‌های آن (تبریزی، ۱۳۹۷: ۴) را برای مقایسه با متن ل و ر نقل می‌کنیم:

حکایت^۸ دیگر هم به زمین هند شهری است که آن را «کلبا»^۹ خوانند. عمودی کرده‌اند از مس و در پیش او چشم‌های است^{۱۰} و بر سر آن عمود صورت بطی^{۱۱} کرده‌اند از مس.^{۱۲} و در هرسال^{۱۳} چون وعده کشتن چیزها باشد، آن بط پرها پهن باز کند و سر بدان چشم‌ه فروکند و آب را از آن چشم‌ه برکشد و به میان آن عمود فرو برد.

ل: - حکایت. ۱۰. ل: کلیسیا. ۱۱. ل: +

بزرگ. ۱۲. ل: بتی ۱۴. ل: از «بر سر آن عمود» تا اینجا راندارد. ۱۵. ل: هرسالی.

دیگر هم بزمین هند شهریست که آنرا کلیسیا خوانند عمودی کرده‌اند از مس و بر سر آن عمود صورت بتی کرده‌اند از مس و در پیش او چشم‌هایست بزرگ هر سالی چون وعده کشتن چیزها باشد آن بت پرها پهن باز کند و سر بدان چشم‌ه فروکند و آب را از آن چشم‌ه برکشد و به میان آن عمود فرو برد.

از اشتباهات دیگری که در این تصحیح رخ داده این است که ترتیب حکایت‌های ت و ر یکسان نیست، اما تعلیقات ر با همان ترتیب ترجمه شده‌اند، بی‌آنکه ترتیب عددی تعلیقات با متن هماهنگ شود. مثلاً بند ۵۹ (تبریزی، ۱۳۹۷: ۱۷-۱۸) تعلیق شماره ۳۷ را دارد و تعلیق^{۱۰} ۳۸ مربوط به بند ۱۱۹ (همان: ۳۶) است. این در حالی است که برخی حکایاتی که بین این دو حکایت آمده‌اند در ر تعلیقه‌ای دارند (و حتی این تعلیقه ترجمه هم شده‌است) اما شماره آن‌ها در متن نیامده و همین یافتن آن تعلیقه و آگاهی از متن آن را برای مخاطب دشوار کرده‌است. آنچه در بخش تعلیقات از شماره ۱۳۴ تا ۱۶۹ آمده، مربوط به بندهای ۶۱ تا ۱۱۶ چاپ ت (همان: ۳۵-۱۸) است. این شماره‌ها در متن ت دیده‌نمی‌شوند و این باعث شده عملاً بخشی از ترجمة تعلیقات مسکو از

زرين» آمده است.

- و سلطان محمود در رفت و نماز گزارد... (تبریزی، ۱۳۹۷: ۵۶)

ضبط این قسمت در ل (۱۰۸) و ر (۳۶۸) به صورت «و سلطان محمود در بتخانه رفت» است.

- ... و خانه را چندان تاریک ساخته... (تبریزی، ۱۳۹۷: ۵۶)

در حالی که ضبط ل (۱۰۸) و ر (۳۶۸) بهوضوح «چنان تاریک» است.

یکی از سه ل انگاری‌های پرتکرار در تصحیح این متن اشتباه در خواندن «بینند» و نقل آن به صورت «بینند» است (نک. ص ۴، س ۱۵: «... چرا غاه بینند...» / م، ۲، ر؛ ب، ۲، ل، پ؛ ۸۸، ر، ۳۳۹: «بینند»؛ ص ۵، س ۱۴: «... دشمنی را بینند فروگذارد...» / م، ۲، ر؛ ب، ۲، ل، ۸۹: «بینند»؛ ص ۶: «... به سالی سه ماه آفتاب بینند...» / م، ۳، ر؛ ب، ۲، پ؛ ل، ۹۱: «بینند»؛ ص ۴۷، س ۱۵: «... هر که بینند متغیر بماند»؛ م، ۱۱، ر؛ ب، ۶، ر؛ ل، ۱۰، ر؛ ر، ۳۶۱: «بینند»؛ ص ۴۸، س ۷: «... تاوه هم بر آن حال بینند...» / م، ۱۱، ر؛ ب، ۶، ر؛ ل، ۱۰، ۳، ر؛ ر، ۳۶۱: «بینند»؛ ص ۴۸، پاورقی ۱۷: «ملاحظه کنند بینند که...» / ب، ۶، ر؛ ر، ۳۶۱: «بینند»؛ ص ۵۵، س ۷: «... آب را بینند که...» / م، ۱۲، پ؛ ب، ۷، ر؛ ل، ۱۰، ۷، ر؛ ر، ۳۶۷: «بینند»؛ ص ۶۵، س ۱۱: «... چون بینند متغیر بماند...» / م، ۱۴، ر؛ ب، ۸، پ؛ ر، ۱۱، ر: «بینند»، ل، ۳۷۶: «بینند»).

علاوه بر بدخوانی دستنویس‌ها، در نقل متن ر نیز گاه اشتباه رخ داده است:

- هر کرا آتش باید فتیله بتابد^{۱۱} و چرب کند...
۵. ب: بیابد؛ چاپ روسیه، ص ۳۳۷: بتایند (۳: ۱۳۹۷)

این جا اسمیرنوا ضبطی را در متن آورده که در هیچ کدام از سه نسخه (م: ۱، پ: ب: ۱، پ: ل: ۸۷) دیده‌نمی‌شود. با این حال نویدی ضبط نادرست اسمیرنوا («بتاید»؛ ر: ۳۳۷) را در پاورقی نقل کرده است.

- ... هر آب که بیرون سوراخ بچکد به سنگ گردد و آنچه به روز^{۱۲} بچکد سیاه باشد و سبب این کس نمی‌داند.
۳. اساس^(۱۵): و آنچه بر در. (تبریزی، ۱۳۹۷: ۱۵)

_____ (۱۵). این حکایت فقط در ل هست و منظور از «اساس» در اینجا همان است.

چشم خواننده مخفی بماند.

۴.۲.۸. اشتباهات تایپی

برخی اشتباهاتی که در کتاب دیده‌می شود صرفاً ایراد تایپی است. گرچه رخ دادن اشتباه در هر کتابی ممکن است، اما به نظر می‌رسد نوعی ستایزدگی برای انتشار متن وجود داشته که باعث شده این نادرستی‌ها از چشم دور بمانند. اشتباهات تایپی از مقدمه شروع می‌شود:

تاریخ تألیف مجلد کتاب به تصریح مؤلف آذربایجانی سال ۶۲۷ق. است: «و درین تاریخ [که] من بنده جمع کردم در سنّه سبع و عشرون ستمایه ترک تاتار خروج کرده بود و تا عراق بیامد و قتل بی حدّ کرد». (تبریزی، ۱۳۹۷، چهل و شش)

«سبع و عشر و ستمائیه» (۶۱۷) به اشتباه ۶۲۷ آمده است. در نمونه‌ای دیگر (ص ۱۵، س ۱۲)، «آذربایجان» به صورت «آذربایجان» تایپ شده است. در نمونه دیگری (ص ۱۲، پاورقی^۶) «افزوده» به صورت «افزود» دیده‌می شود. در مثالی دیگر (ص ۱۴، پاورقی^۴) نقل نسخه ب است، اما عنوان نسخه ب تایپ نشده است. در موردی دیگر (ص ۳۹، پاورقی^۴) نقل نسخه بدل ب این‌گونه است: «ب: و مردمان اگر بخواند که او را بکشند...» و مشخص است که «بخواهند» به اشتباه «بخواند» نوشته شده است. در مثالی دیگر (ص ۶۰، س ۹)، «نجبند» به اشتباه «نجبند» تایپ شده است. در نمونه‌ای دیگر (ص ۶۸، پاورقی^۴، «نشستنگاهی» به صورت «نشستنگاه» تایپ شده است. در مورد دیگری (ص ۹۸، پاورقی ۲۱) «افزودها از ب» به نظر می‌رسد «افزوده از ب» بوده باشد.

۴.۲.۹. نکاتی درباره منابع

در پایان کتاب دو فهرست منابع موجود است: یکی منابع مقدمه تصحیح جدید و دیگری منابع مقدمه چاپ روسیه و تعلیقات. چاپ روسیه ۲۲۸ منبع داشته، اما در چاپ جدید فقط ۱۰۸ منبع چاپ آمده است. چه اتفاقی افتاده؟ ۱۰۸ منبع نخست روسی بوده‌اند و باقی منابع به زبان‌های دیگر. در چاپ جدید احتمالاً اشتباهی در صفحه‌آرایی پیش آمده و منابع غیرروسی چاپ نشده‌اند، اگرچه در

۵. سخن پایانی

تصحیح و چاپ متن عجایب الدینیا (که پیش از این فقط در روسیه منتشر شده بود) در ایران اتفاق مبارکی است، خصوصاً با توجه به این‌که چاپ این متن می‌تواند در مورد ابهام‌های مربوط به نویسنده و مأخذ این متن گره‌گشا باشد؛ ولی «تصحیح» قواعد و مقدماتی دارد که در موارد متعددی این قواعد و مقدمات در چاپ عجایب الدینیارعایت نشده‌است.

- بلخی، ابوالمؤید. *عجبایب البلدان* (عجایب الدنيا). دستنویس شماره ۶۵۴۸ (مجموعه سعید نفیسی) در کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران، کتابت پائیز ۱۳۱۴ ش. مهینی یزدی.

رعایت نکردن این قواعد، شتاب زدگی و پاییند نبودن مصحح به معیارهای برشمرده خود در خصوص تصحیح، باعث شده تا حاصل کار متنی آشفته از آب درآید، با نمونه‌های زیادی اختلاف و ناهمانگی نسبت به نسخه‌های مورد استفاده و دستبردهای بی‌دلیل در متن. از این‌رو، این متن نیازمند بازبینی کلی و تجدید نظر جدی در چاپ‌های بعدی است.

منابع

- اسمیرنوا، لیدیا پاولونا (۱۳۹۷) ← تبریزی، ۱۳۹۷ (مقدمه)
- بهار، محمد تقی (۱۳۴۹). *سبک‌شناسی یا تاریخ تطویر نثر*. فارسی. تهران: امیرکبیر.
- تبریزی، ابن محدث (۱۳۹۷). *عجبایب الدنيا. تصحیح علی نویلی ملاطی، همراه با مقدمه و تعلیقات ل. پ. اسمیرنوا، ترجمه محسن شجاعی*. تهران: بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار با همکاری نشر سخن.
- دانش پژوه، محمد تقی (۱۳۴۸). *فهرست میکروفیلم‌های کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران*. تهران: دانشگاه تهران.
- 'Аджа'иб ад-дунья, 1993, Критич текст, пер. с перс., введ., коммент. и указатели Л.П.Смирновой, Ответственный редактор А.А.Иванов, Москва: Восточная литература.

منابع خطی

- بلخی، ابو مطیع. *عجبایب الاشیا*. در چند دستنویس (12) (G). از مجموعه ادوارد براون در کتابخانه شرقی دانشگاه کمبریج (میکروفیلم شماره ۸۴۲ کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران). کتابت میانه سده سیزدهم. بی‌کا.
- تبریزی، ابن محدث. *عجبایب الدنيا*. در چند دستنویس A.253 مؤسسه خاورشناسی فرهنگستان علوم اتحاد جماهیر شوروی در لینینگراد (میکروفیلم شماره ۱۶۴۳ کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران). کتابت میانه سده یازدهم. بی‌کا.
- بلخی، ابو مطیع. *سفرنامه (عجبایب الدنيا)*. دستنویس شماره ۷۵۰ کتابخانه مجلس شورای اسلامی تهران. کتابت سده دهم. بی‌کا.

Table of Contents

Editorial

- Why Do We Neglect the Importance of Translation? 3-4

Articles

- A Treatise on Aristotle's Biography and Works / **Marvan RASHED**; Translated by **Hoseyn MASOUMI HAMEDANI** 5-8
An Unexpected Romance: Reevaluating the Authorship of the *Khosrow-nāma* / **Austin O'MALLEY**; Translated by **Shokoofe MAYBODI** 9-33
Abū-Īshāq-i Kāzīrūnī and Īshāqī Dervishes in Anatolia / **Fuat KÖPRÜLÜ**; Translated to German by **Paul WITTEK**; Translated to Turkish by **Jemal KÖPRÜLÜ**; Translated to Persian by **Hojat FAKHRI** 34-40
A Newly-Found Manuscript of *Hizār Hikāyat-i Šūfiyān* (A Thousand Narratives of the Sufis) / **Hamed KHATAMIPOUR** 41-50
The Friendship of Aunt Bear (Doing Someone an Unintended Disservice) / **Seyyed AhmadReza QAEMMAQAMI** 51-55
Bayāz-i Šā'ib (An Anthology of Persian Poems Compiled by Šā'ib) / **Seyyed Jafar HOSEYNI ESHKEVARI** 56-59
Some Remarks on the Introduction of the Facsimile Edition of *Tārīx-i Sīstān* / **HamidReza (Babak) SALMANI** 60-66
New Information About the Poet of "Seek Knowledge from the Cradle to the Grave" (*Zi Gahwārā tā Gūr Dānish Bijūy*) and His Family / **HamidReza FAHNDEJ SADI** 67-72
Investigating the Poems of Two Different Shams-i Hājīs in *Majmu'i-yi Laṭāyif wa Safini-yi Zarāyif* (A Handbook on Rhetoric and an Anthology of Persian Poems) / **Mohsen SHARIFI SAHI** 73-75
Maktūbāt-i Qadīm or *Maktūbāt-i Ṣadī?* (Early Letters, or Centesimal Letters?) / **MohamadSadegh KHATAMI** 76-78
Investigating a Possibility: The Absence of the Title "Urūsh al-Din" in *Lubāb al-Albāb* / **Sara SOLEYMANI KASHKOULI** 79-80
Investigating a Number of Farrukhī-yi Sīstānī's Couplets through Yahyā Tawfīq's Anthology of Persian Poems / **Kiamehr NAMVAR** 81-87
Under the Auspices of Orientalists: Exploratory Roads to the Manuscripts of Ibn-i Battūṭa's Travelogue / **Reyhaneh BEHBOUDI** 88-95

Reviews and Critiques

- The Importance of *The Library of Congress Catalogue of Persian Manuscripts* to Indian Sub-Continental Studies / **Arif NAUSHABI** 96-98
A Few Notes on the New Edition of *the Small Farāmarznāma*, Its Composer and Date of Composition / **Sajjad AYDENLOO** 99-113
Translation or Distortion? (A Few Comments on *A Study Of Ṭabā'i' al-Ḥayawān*) / **Yousuf AL-HADI**; Translated by **Salman SAKET** 114-123
Some Considerations on the Edited Text of *'Ajāyib al-Dunyā* (Wonders of the World) / **Seyyed Reza MOUSAVI HAFTADOR; Radman RASOULI MEHRABANI** 124-145

Essays on Research

- What Does an Etymologist Do? (12) / **Walter BRUNO HENNING**; Translated by **Seyyed AhmadReza QAEMMAQAMI** 146-151

Iran in Ottoman Texts and Sources (22)

- Works of Ahmed Cevdet Pasha / **Nasrollah SALEHI** 152-154

On the Previous Articles

- On *Shin-i Zayi* and *Sin-i Zayi* (the Farsi Phonemes /sh/ and /s/ Realised as /z/) / **Ali Ashraf SADEGHİ** 155-156
Chand - Chand-e / **Masoud RASTIPOUR** 157-159

Gozaresh-e Miras

92 - 93

Quarterly Journal of Textual Criticism,
Codicology and Iranology

Third Series, vol. 5, no. 3 - 4, Autumn 2020 - Winter 2021
[Pub. Spring 2022]

Proprietor:

The WRITTEN HERITAGE RESEARCH INSTITUTE

Managing Director & Editor-in-Chief:
Akbar Irani

General Editor:
Masoud Rastipour

Managing Editor:
Younes Taslimi-Pak

Cover:
Mahmood Khani

Print:
Miras

No. 1182, Enghelab Ave.,
Between Daneshgah St. & Abureyhan St.,
Tehran, Iran

Postal Code: 1315693519
Tel: 66490612, Fax: 66406258
Website: www.mirasmaktoob.ir
E-mail: gozaresh@mirasmaktoob.ir

Table of Contents

Editorial

- Why Do We Neglect the Importance of Translation? 3-4

Articles

- A Treatise on Aristotle's Biography and Works / Marvan RASHED; Translated by Hoseyn MASOUMI HAMEDANI 5-8
 An Unexpected Romance: Reevaluating the Authorship of the *Khosrow-nāma* / Austin O'MALLEY; Translated by Shokoofe MAYBODI 9-33
 Abū-Īshāq-i Kāzirūnī and Īshāqī Dervishes in Anatolia / Fuat KÖPRÜLÜ; Translated to German by Paul WITTEK; Translated to Turkish by Jemal KÖPRÜLÜ; Translated to Persian by Hojat FAKHRI 34-40
 A Newly-Found Manuscript of *Hizār Hikāyat-i Sūfiyān* (A Thousand Narratives of the Sufis) / Hamed KHATAMIPOUR 41-50
 The Friendship of Aunt Bear (Doing Someone an Unintended Disservice) / Seyyed AhmadReza QAEMMAQAMI 51-55
Bayāz-i Sā'ib (An Anthology of Persian Poems Compiled by Sā'ib) / Seyyed Jafar HOSEYNI ESHKEVARI 56-59
 Some Remarks on the Introduction of the Facsimile Edition of *Tārīx-i Sīstān* / HamidReza (Babak) SALMANI 60-66
 New Information About the Poet of "Seek Knowledge from the Cradle to the Grave" (*Zi Gahwāra tā Gūr Dānish Bijū*) and His Family / HamidReza FAHINDEJ SADI 67-72
 Investigating the Poems of Two Different Shams-i Ḥājīs in *Majmu'i-yi Laṭāyif wa Safini-yi Zarāyif* (A Handbook on Rhetoric and an Anthology of Persian Poems) / Mohsen SHARIFI SAHI 73-75
Maktūbāt-i Qadīm or *Maktūbāt-i Ṣadī?* (Early Letters, or Centesimal Letters?) / MohamadSadegh KHAMAMI 76-78
 Investigating a Possibility: The Absence of the Title "Urūsh al-Din" in *Lubāb al-Albāb* / Sara SOLEYMANI KASHKOULI 79-80
 Investigating a Number of Farrukhī-yi Sīstānī's Couplets through Yahyā Tawfiq's Anthology of Persian Poems / Kiamehr NAMVAR 81-87
 Under the Auspices of Orientalists: Exploratory Roads to the Manuscripts of Ibn-i Battūta's Travelogue / Reyhaneh BEHBOUDI 88-95

Reviews and Critiques

- The Importance of *The Library of Congress Catalogue of Persian Manuscripts* to Indian Sub-Continental Studies / Arif NAUSHAHİ 96-98
 A Few Notes on the New Edition of the *Small Farāmarznāma*, Its Composer and Date of Composition / Sajjad AYDENLOO 99-113
 Translation or Distortion? (A Few Comments on *A Study Of Tabā' Y' al-Hayawān*) / Yousuf AL-HADI; Translated by Salman SAKET 114-123
 Some Considerations on the Edited Text of *'Ajāyib al-Dunyā* (Wonders of the World) / Seyyed Reza MOUSAVI HAFTADOR; Radman RASOULI MEHRABANI 124-145

Essays on Research

- What Does an Etymologist Do? (12) / Walter BRUNO HENNING; Translated by Seyyed AhmadReza QAEMMAQAMI 146-151

Iran in Ottoman Texts and Sources (22)

- Works of Ahmed Cevdet Pasha / Nasrollah SALEHI 152-154

On the Previous Articles

- On *Shin-i Zayi* and *Sin-i Zayi* (the Farsi Phonemes /sh/ and /s/ Realised as /z/) / Ali Ashraf SADEGHİ 155-156
Chand - Chand-e / Masoud RASTIPOUR 157-159